

Obsah:

Malé zdroje znečišťování ovzduší...	1
Pohádka o obraně proti nečinnosti...	3
Strategická litigace jako součást ... I. díl	6
Soudy vracejí úder – proporcionálně	8
Žaloba na ochranu osobnosti...	10
Novinky ve svobodném přístupu...	13
Nová regulace nájemního bydlení...	15
Mezinárodní únosy dětí, I. díl	19
Kdo bude vládnout internetu	24
Novodobé otrokářství po česku	28
Má pacient právo na informace... ?	30
Jsou klecová lůžka nelidská a ponižující?	34
Příprava investice automobilky Hyundai...	36
Policie při bezdůvodném bití...	38

AD USUM PUBLICUM - - VE VEŘEJNÉM ZÁJMU

Malé zdroje znečišťování ovzduší nelze dostatečně kontrolovat

Vendula Povolná

Každou zimu se znovu řeší problém, který trápí zejména vesnice a menší města. Je jím nepříjemný zápach pocházející ze spalování za účelem vytápění rodinných domků, chalup či bytových domů, který obtěžuje nejen bezprostřední sousedy, ale i další obyvatele silněji než větší průmyslový provoz. Tím, jak tuto problematiku řeší zákon č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší (dále jen „ZOO“) a jeho prováděcí předpisy, se budu zabývat na následujících řádcích.

ZOO v ustanovení § 4 odst. 5 písm. d) definuje, co to je malý stacionární spalovací zdroj znečišťování ovzduší. Rozumí jím zdroj znečišťování o jmenovitém tepelném výkonu nižším než 0,2 MW (dále jen „malé zdroje“). Tyto zdroje se nacházejí zejména v rodinných domech, chalupách, ale i např. v menších školách, provozovnách či kancelářích, ve kterých jsou umístěna zařízení určená ke spalování paliv - tzv. lokální topeniště.

Přípustná míra obtěžování zápachem

Provozovatelem malého zdroje může být fyzická nebo právnická osoba, které zdroj skutečně provozuje, a pokud taková není, za

provozovatele se považuje vlastník zdroje. Na provozovatele malého zdroje se vztahují mnohé tzv. obecné povinnosti stanovené § 3 (např. omezovat a předcházet znečišťování ovzduší a snižovat množství jimi vypouštěných znečišťujících látek, neobtěžovat kouřem a zápachem osoby ve svém okolí a obydlené oblasti či provozovat malé zdroje pouze v souladu s podmínkami pro jejich provoz) a jednak povinnosti dané ustanovením § 12 ZOO. 1)

Pro provozovatele malých zdrojů neplatí povinnost plnit emisní limity stanovené pro pachové látky (ta se týká jen provozu zvláště velkých, velkých a středních zdrojů znečišťování ovzduší). Vztahuje se na ně však povinnost obdobná, a to povinnost dodržovat přípustnou mírou obtěžování zápachem. Tento pojem blíže definuje vyhláška 356/2002 Sb. v ustanovení § 2 písm. b) jako nejvyšší koncentraci směsi pachových látek, při jejímž výskytu v ovzduší není obyvatelstvo obtěžováno.

Přípustná míra obtěžování zápachem je překročena, jestliže je zápach vnímán jako obtěžující u více než 5 % sledované populace žijící ve městech, která je vybrána náhodným výběrem, po více než 2 % sledované doby při periodickém sledování a u více než 15 % sledované populace žijící na venkově po více než 10 % sledované doby (podle toho, zda se provádí dvacet čtyřhodinové krátkodobé sledování zápachu, krátkodobé vícedenní sledování zápachu nebo dlouhodobé sledování zápachu). V případě, že se přípustná míra obtěžování zápachem zjišťuje za pomoci jednorázového olfaktometrického měření, nesmí koncentrace pachových látek překročit 3 pachové jednotky.

Sankce pro „obtěžovatele“

Vyhodnocení míry obtěžování obyvatelstva zápachem provádějí u malých zdrojů orgány obce v přenesené působnosti. Za prokázané obtěžování obyvatelstva zápachem uloží obecní úřad provozovateli opatření k nápravě podle ZOO (§ 38 odst. 1). Pokud není opatření k nápravě provedeno, rozhodne úřad o zastavení nebo omezení provozu malého zdroje.

V případě, že provozovatelem malého zdroje je fyzická osoba, překročení přípustné míry obtěžování zápachem je hodnoceno jako přestupek dle zákona 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Možnost kontroly prakticky neexistuje

Z výše uvedeného je patrné, že provozovatelům malých zdrojů ZOO zakazuje obtěžovat své sousedy pachy, a existuje i možnost sankce za nedodržení této povinnosti. Otázkou zůstává, zda a jak může být plnění této povinnosti kontrolováno ze strany orgánů ochrany ovzduší.

Pokud je provozovatelem malého zdroje právnická osoba anebo fyzická osoba oprávněná k podnikání, nastává ohledně kontroly provozu malého zdroje (provozovaného výhradně pro podnikatelskou činnost) příslušným orgánem žádný problém. Tito provozovatelé mají podle ustanovení § 12 odst. 1 písm. b) ZOO povinnost osobám pověřeným obcí a České inspekci životního prostředí (dále také jen „pověřené osoby“) umožnit přístup k malému zdroji za účelem ověření jeho kategorizace, zjištění množství vypouštěných látek a kontroly jeho technického stavu. Jsou také povinni předkládat potřebné podklady.

Problém nastává, je-li provozovatelem malého zdroje (umístěného např. v rodinném domku) fyzická osoba (neoprávněná k podnikání, resp. domek není využíván výhradně k podnikatelské činnosti). Dle ustanovení § 12 odst. 2 ZOO takoví provozovatelé nemají povinnost umožnit pověřeným osobám přístup k malému zdroji. Jinými slovy: obec může provést měření, ale již těžko určí od koho zápach pochází.

Stanovení této výjimky pro fyzické osoby souvisí s jedním ze základních lidských práv - právem na nedotknutelnost obydlí zmíněným nejen v Listině základních práv a svobod, 2) ale např. i v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Stává se ale, že lidé do jisté míry této nedotknutelnosti „zneužívají“ a provozují zdroj, který sice splňuje stanovené podmínky, ale je používán nesprávným způsobem (např. jsou v něm spalována nevhodná paliva nebo dokonce odpad) anebo provozovatelé využívají ke spalování paliv zařízení, která nejsou schválena k energetickým účelům. Ve všech těchto případech může být výsledkem nejen emitování znečišťujících látek do ovzduší a ohrožení lidského zdraví, ale také nepřiměřené obtěžování celého okolí zápachem.

Mají tedy postižení sousedé nějakou možnost, jak se domoci sjednání nápravy v případě, že je jejich soused obtěžuje zápachem? Domnívám se, že podle stávající právní úpravy prakticky ne. Mohou se sice obrátit na obecní úřad jako orgán ochrany ovzduší, protože fyzická osoba neplní povinnosti uložené zákonem o ochraně ovzduší a obtěžující své sousedy zápachem či kouřem se dopouští přestupku, ale základní problém bude spočívat ve faktické nemožnosti prokázat, že se osoba tohoto jednání skutečně dopustila.

Stejný problém vyvstane v případě, kdy obec využije možnosti, kterou jí dává ustanovení § 50 odst. 3 písm. b) ZOO – může vydat obecně závaznou vyhlášku, která by zakázala používat některé druhy paliv pro malé spalovací zdroje znečišťování. Zejména by se jednalo o méně kvalitní paliva s vyšším obsahem síry a příměsí dalších látek, které mají při spalování nepříznivý vliv na kvalitu ovzduší, např. lignit nebo uhelné kaly. Ačkoli mnohé obce tyto vyhlášky vydávají, ukazuje se, že nemohou dostatečně zajistit jejich dodržování.

Mohl by situaci změnit návrh nové vyhlášky?

Ministerstvo životního prostředí si je závažných otázek spojených s emisemi pachových látek z malých zdrojů, jejichž provozovatelem je nepodnikající fyzická osoba, vědomo. Proto nyní připravilo návrh nové vyhlášky, 3) která bude dalším prováděcím právním předpisem k zákonu o ochraně ovzduší.

V této vyhlášce je nově definován pojem míra obtěžování zápachem jako stav pachových látek ve vnějším ovzduší, kterého je třeba dosáhnout, pokud je to možné, odstraněním nebo omezením obtěžujícího pachového vjemu. Navíc jsou v navrhované vyhlášce stanovena nová pravidla pro posuzování překročení přípustné míry obtěžování zápachem. K tomuto posuzování se bude přistupovat na základě petice podané více než 20 obyvateli bydlícími nebo pracujícími v „postižené“ oblasti. Petice se bude zasílat obecnímu úřadu obce, na jejímž katastrálním území k obtěžování zápachem dochází. V případě, že se na obtěžování nebudou podílet pouze malé stacionární zdroje, požádá obecní úřad Českou inspekci životního prostředí o součinnost. Obecní úřad posoudí oprávněnost petice a následně on, popř. Česká inspekce životního prostředí provedou kontrolu plnění povinností provozovatelů stacionárních zdrojů a při zjištění neplnění povinností uloží opatření k nápravě.

Ochrana obydlí nadevše!

Neřešena však stále zůstává otázka provádění kontroly přímo u malých zdrojů znečišťování provozovaných fyzickými osobami. Sporná je zejména možnost zásahu do práva na nedotknutelnost obydlí ze strany orgánů ochrany ovzduší. Je v právním státě takový postup možný a únosný? A pokud ano, tak z jakých důvodů? Možnost řešení spatřuji v ustanovení čl. 12 odst. 3 Listiny. Ten dovoluje, aby právo na nedotknutelnost obydlí bylo omezeno, pokud je to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých.

Vzhledem k tomu, že pachové látky jsou schopné způsobit zdravotní potíže jako bolesti hlavy nebo psychické problémy, mohla by jedním z řešení být taková změna zákona o ochraně ovzduší, která by umožňovala, aby v případě odůvodněných stížností na obtěžování zápachem nad přípustnou míru, mohla pověřená osoba provést kontrolu přímo v objektu, kde je malý zdroj znečištění umístěn, za účelem zjištění, zda právnická nebo jakákoli fyzická osoba provozuje tento zdroj v souladu s požadavky právních předpisů. Provozovatelé by byli povinni umožnit pověřené osobě vstup na pozemek a do objektu za účelem kontroly.

Ani novela zákona by problém nejspíš nevyřešila úplně

Taková právní úprava by sice mohla zajistit, aby i malé zdroje byly provozovány v souladu s požadavky na ochranu ovzduší (a potažmo lidského zdraví), hlavním rizikem by však mohla být možnost jejího zneužití, a to nejen ze strany orgánu ochrany ovzduší, ale i ostatních obyvatel.

Další překážkou kontroly malých zdrojů by zřejmě i po případné novele zákona o ochraně ovzduší zůstávalo nedostatečné vybavení příslušných obecních úřadů přístroji k zjišťování přípustné míry obtěžování zápachem, resp. malý objem finančních prostředků, které by obce mohly využít k zaplacení služeb poskytnutých autorizovanými osobami, popř. oprávněným osobám (tj. držitelům živnostenského oprávnění v oboru kominictví).

Autorka je studentkou PrF MU, spolupracuje s Ekologickým právním servisem.

Poznámky:

- 1) Každý typ vyráběného spalovacího zařízení musí být před uvedením na trh podroben zkoušce v autorizované zkušebně.
- 2) Ustanovení čl. 12 usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.
- 3) Návrh naleznete na [http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPMSFE4T8LI](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPMSFE4T8LI).

Publikováno: 5. 4. 2006

Pohádka o obraně proti nečinnosti zastupitelstva a starosty

Martin Budiš

Přečtěte si pohádku se špatným koncem o tom, co všechno se může dít v rámci územní samosprávy a jak bezzubý je náš zákon o obcích...

Za sedmero horami, za sedmero řekami, byla jedna malá vesnička. Nazvěme ji Bojany. A v té vesničce žilo asi tak tři sta padesát občanů. Jednoho dne se v Bojanech konaly volby do obecního zastupitelstva. Stejně jako jiní, šli i občané Bojan volit své zastupitele v naději, že právě tito budou ti praví. Proto dali hlas tu Frantovi, o kterém věděli, že chce prosadit v obci zavedení plynu, tu Pepovi, který stále hlásal, že by se mělo z obecních peněz vybudovat hřiště pro děti. A jak chtěli, tak se i stalo.

Zastupitelé si potom ze svého středu zvolili za starostu Frantu a ten se stal jediným placeným úředníkem v obci. A nebyl to starosta ledajaký! Brzy si z obecního úřadu vybudoval vlastní klubovnu, kde se scházel se zastupiteli.

Nenechme se ovšem mýlit. Klubovna nesloužila jako místnost, kde by starosta se zastupiteli jednali o veřejných záležitostech. Franta už dávno zapomněl na plyn. Místo toho nechal donést do své klubovny kulečnický stůl a během své oblíbené hry popíjel se spřízněnými zastupiteli chlazený chmelový nápoj. A jak tak byli zapálení do hry, zapomněli mimo jiné vybudovat podatelnu, kam by mohla přicházet pošta, a nevybudovali ani úřední desku. Starosta také nechal zrekonstruovat v obci chodníky, řádně za práci zaplatil, chodníky však nikdo nikdy v obci neviděl.

Marné bylo jakékoli naléhání ze strany opozičních zastupitelů, aby zanechali tohoto jednání a začali už konečně konat něco pro blaho obce. Marně se snažili dostat se do budovy obecního úřadu, nikdy jim nebyl umožněn přístup k základním informacím o fungování obce, o rozpočtu. Těch, co holdovali hře a pivu bylo více. A aby toho nebylo málo, tak se ještě během volebního období stačil starosta dostat do rozporu s paragrafy trestního zákoníku, za což byl podmíněně odsouzen na jeden rok. Protože mu však hra kulečníku učarovala, úřadoval směle dál. Co však můžou nebozí zastupitelé a občané, kterým se počínání starosty nelíbilo?

Tady pohádka zatím končí. Vězte ale, že není zcela vymyšlená a vychází ze skutečného stavu, který vládne v jedné nejmenované vesnici.

Ústavní zakotvení

Dříve než přejdu k možnostem, které nám nabízí zákon o obcích k řešení takovéto situace, dovoluji mi nejprve malý exkurz do ustanovení Ústavy České republiky.

Zde v hlavě sedmé zaměřené na úpravu územní samosprávy můžeme pod článkem 99 najít ustanovení, ve kterém stojí, že Česká republika se člení na obce, které jsou základními územními samosprávnými celky, a kraje, které jsou vyššími územními samosprávnými celky.

Územní samosprávné celky tedy chápeme jako územní společenství občanů, které mají právo na samosprávu. V článku 101 se pak dozvíme, že každá z těchto obcí je spravována zastupitelstvem a členové takového zastupitelstva jsou voleni tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva.

Ústava tak zaručuje občanům každé obce možnost, aby si záležitosti týkající se jich samotných spravovali sami. Vytváří tak prostředí, ve kterém je veřejná správa zajišťována nejen státem samotným, ale i prostřednictvím jím aprobovaných a od něj odlišných veřejnoprávních korporací.

Z pohledu běžného občana obce je to navýsost výhodné, protože poté, co tato země byla dlouhou řadu let spravována z ústředí, které mohlo být na míle vzdáleno od jeho problému, je tu možnost spravovat si svoje záležitosti a uspokojovat svoje potřeby prostřednictvím zástupce, kterého třeba osobně zná, popřípadě jím samotným.

Obce se tak mohou samy zvelebovat, samy si mohou určovat, jak se rozvíjet. Je tedy jen na nich, jestli se rozhodnou postavit v obci novou cyklostezku nebo raději zřídit obecní policii, popřípadě vybudovat nový aqua-park. Jsou hospodáři na svém vlastním území. Jejich počínání je omezeno jen zákonem (128/2000 Sb., o obcích – dále jen ZO aj.), který vytváří jakési pomyslné mantinely, ve kterých se musejí pohybovat, ale uvnitř tohoto prostoru jsou vlastními pány.

Prostřednictvím obecně závazných vyhlášek regulují život svých obyvatel a hledí přitom jen na to, aby jejich počínání nebylo v rozporu se zákonem. Jako jakýsi garant toho, že všechno je v mezích zákona, tu vystupuje vyšší územně správní celek (v případě obcí je jím jeden ze čtrnácti příslušných krajů), popřípadě jemu nadřízené Ministerstvo vnitra. 1)

Z výše uvedeného je tedy patrné, že každá obec, potažmo každý samosprávný územní celek bude volit prostřednictvím svých občanů zástupce, kteří budou jménem svým zastupovat právě ty, kteří je zvolili. Občané tak vkládají svoji důvěru do svých volených kandidátů, očekávají, že tento bude právě ten pravý, který bude lépe než ostatní zajišťovat jejich blaho a obhospodařovat záležitosti veřejné (obecní). Právě tuto odpovědnost každého zastupitele dokresluje slib, který při ustavování do své funkce skládá: „Slibuji věrnost České republice. Slibuji na svou čest a svědomí, že svoji funkci budu vykonávat svědomitě, v zájmu obce a jejích občanů a řídit se Ústavou a zákony České republiky.“

Možnosti dle zákona o obcích

Je zřejmé, že v naší „pohádce“ starosta spolu s některými zastupiteli porušují četná ustanovení zákona o obcích a dalších předpisů. Zejména se bude jednat o ustanovení § 16 ZO (práva občana). 2) Jaké má vlastně občan či opoziční zastupitel možnosti obrany proti takovému chování? Budu se zabývat zejména možnostmi, které nabízí zákon č. 128/2000Sb., o obcích.

Dle § 123 a násl. ZO provádí krajský úřad dozorovou činnost nad výkonem samostatné působnosti obce. 3) Dozor se provádí následně a zjišťuje se při něm soulad obecně závazných vyhlášek obce se zákony a soulad usnesení, rozhodnutí a jiných opatření orgánů obce se zákony a jinými právními předpisy. O vydávání předpisů které jsou v rozporu se zákony však v našem případě primárně nejde.

Podle § 123 odst. 2 ZO je krajský úřad oprávněn požadovat na obci dodržení povinností stanovených jí zákonem. Nesplní-li obec povinnost, kterou jí stanovuje zákon a nesjedná-li nápravu ani poté, co ji k tomu vyzval krajský úřad, zabezpečí náhradní výkon na návrh krajského úřadu Ministerstvo vnitra na náklady obce, jestliže nesplněný úkon může zajistit někdo jiný.

Všude tam, kde se krajský úřad prokazatelně dozví o neplnění úkolů obce stanovených zákonem, musí bezodkladně požadovat na obci jejich splnění, bez ohledu na to, odkud se o těchto skutečnostech dozvěděl. Postačí tedy podnět fyzické osoby či právnické osoby. V naší pohádce si lze však těžko představit že by úkony typu umožnění vykonávání práv zastupitele dokázal zajistit někdo jiný.

A co se děje v praxi...

Samotné Ministerstvo vnitra poté, co bylo požádáno na základě paragrafu § 123 zákona o obcích, se o tomto problému vyjádřilo v tom směru, že jakýkoliv zásah do samostatné působnosti obcí, zejména například při špatné komunikaci v zastupitelstvu obce, je ze strany Ministerstva vnitra či krajského úřadu v přenesené působnosti velmi problematický a je zejména na samotných členech zastupitelstva, aby důrazně využívali svých práv – zejména předkládat zastupitelstvu návrhy na projednání, vznášet dotazy, připomínky a podněty. 4) V naší pohádce se však dostáváme do „bludného kruhu“. Zastupiteli, kterému je bráněno i v přístupu do objektu obecního úřadu, se těžko prosazují další práva.

Účinná náprava?

Dle ustanovení § 103 odst. 2 ZO je starosta zodpovědný obecnímu zastupitelstvu. To jediné ho může z funkce odvolat. 5) V případě, kdy je většina zastupitelstva na straně starosty si však nelze aplikaci této možnosti představit.

Jak je patrné z § 69 odst. 4 ZO člen zastupitelstva vykonává svůj mandát osobně a v souladu se svým slibem a není přitom vázán žádnými příkazy. Člena zastupitelstva není možné žádným způsobem odvolat. 6) Jeho mandát může zaniknout pouze odmítne-li složit zákonem stanovený slib, složí-li ho s výhradou, rezignuje-li písemně na svůj mandát a doručí rezignační prohlášení starostovi obce, dnem úmrtí člena zastupitelstva, dnem voleb do zastupitelstva nebo dnem sloučení obcí nebo připojení obce k

jiné obci podle ustanovení § 19 odst. 3 zákona č.128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). Pokud tedy nenastanou výše specifikované skutečnosti zaráz u všech „rebelujících“ zastupitelů, jedinou účinnou nápravu mohou podle mého názoru sjednat pouze voliči obce, kteří neschopné zastupitele, pakliže jim jde o blaho a rozvoj obce, opětovně nevolí.

Autor je studentem PrF MU, spolupracuje s Ekologickým právním servisem.

Poznámky:

- 1) V případě pochyb o zákonnosti obecně závazné vyhlášky obce je Ministr vnitra oprávněn podat žádost o zrušení tohoto primárního, podzákonného aktu u garanta ústavnosti Ústavního soudu.
- 2) Jedná se zejména o právo účastnit se jednání zastupitelstva a vyjadřovat na něm svá stanoviska k projednávaným věcem, vyjadřovat se k návrhu rozpočtu obce a k závěrečnému účtu obce za uplynulý kalendářní rok, a to buď písemně ve stanovené lhůtě, nebo ústně na zasedání zastupitelstva obce, nahlížet do rozpočtu obce, do závěrečného účtu obce za uplynulý kalendářní rok, do usnesení a zápisů z jednání zastupitelstva obce, do usnesení rady obce, do výborů zastupitelstva obce a komisí rady obce a pořizovat si z nich výpisy (kopie), podávat orgánům obce návrhy, připomínky a podněty.
- 3) Paralelně je toto oprávnění a povinnost upravena v zákoně č. 129/2000Sb. o krajích, ustanovení § 69a.
- 4) Viz ustanovení § 82 OZ a následujících.
- 5) A to na základě ustanovení § 84 odst. 2 písm. m ZO.
- 6) V určitých případech je však možné, aby zastupitelstvo vyslovilo zánik mandátu zastupitele – např. na základě neslučitelnosti funkcí dle zákona č. 491/2001Sb., o volbách do zastupitelstev obcí, v případě, přestal-li být zastupitel volitelný (taktéž dle z. č. 491/2001) a pokud byl pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Více k tomuto tématu viz. např. Kolman, P.: Vznik a zánik mandátu člena zastupitelstva obce podle volebního zákona, Veřejná správa. Dostupný z: http://www.mvcr.cz/2003/casopisy/vs/0442/konz1_info.html.

Publikováno: 24. 5. 2006

Strategická litigace jako součást klinického právního vzdělávání, I. díl

Mgr. Veronika Kristková

Během posledních deseti let začalo na právnické fakulty pronikat klinické právní vzdělávání (dále právní kliniky). Právní klinika je vzdělávací program, jehož základem je interaktivní a reflektivní metoda vzdělávání a jehož cílem je vybavit studenty vědomostmi, dovednostmi a hodnotami k praktickému poskytování právních služeb a realizaci sociální spravedlnosti. Klinické vzdělávání se skládá zpravidla z prvku plánování (teoretická příprava – právní teorie a teorie technik poskytování právních služeb), zkušenosti (poskytování právních služeb nebo jiné praktické aktivity) a reflexe zkušenosti (evaluace supervizorem, kolegy, sebehodnocení). Studenti jsou vzděláváni v právní teorii, dovednostech nutných k praktickému poskytování právních služeb, profesní odpovědnosti a etice a hodnotám služby marginalizovaným skupinám. 1)

V současné době existuje na českých právnických fakultách několik takových právních klinik. 2) Hlavními úkoly, které kliniky před sebou mají, jsou zlepšení vzdělávacích metod a poskytovaných služeb, posílení organizačního zajištění a implementace klinických vzdělávacích metod do běžného vzdělávacího curricula.

Tento článek se zasazuje o rozšíření právních klinik o třetí dimenzi - strategickou litigaci - tedy o to, aby se studentům dostalo nejen vzdělání v praktických právnických dovednostech a v tom, jaký má právní systém dopad na marginalizované sociální skupiny. Ale aby studenti byli také vzděláváni, jak je možné využívat právních prostředků ke zlepšení situace marginalizovaných skupin a jak je možné právními prostředky dosáhnout sociální změny, která přesahuje individuální právní kauzu.

Než budu argumentovat, proč by studenti práv měli být vzděláváni v tom, jak využívat právní prostředky pro sociální změnu, ráda bych krátce definovala několik klíčových pojmů, se kterými článek operuje.

Strategická litigace je úzce spojená s konceptem práva veřejného zájmu (public interest law). Právo veřejného zájmu je právní teorií považován za obtížně a složitě definovatelný pojem, ale pro naše účely postačí pokud jej vymezíme jako oblast, „kde se sociální uvědomění setkává s právem.“ 3) Právníci veřejného zájmu (public interest lawyers) zastupují zájmy osob, jejichž zájmy jsou dlouhodobě nezastoupené nebo nedostatečně hájené v právním procesu. To zahrnuje nejen chudé a znevýhodněné, ale také běžné občany, kteří protože si nemohou dovolit právní zastoupení, nemají přístup k soudům, administrativním orgánům a dalším právním fóřům, kde jsou činěna rozhodnutí ovlivňující zásadním způsobem jejich zájmy. 4) Právníci veřejného zájmu se snaží vyplnit mezery v právním řádu, rozšiřují tok informací směrem k těm, kteří rozhodují, a umožňují soudcům, zákonodárcům a úředníkům, aby při rozhodování vzali v úvahu zájmy všech dotčených. 5)

Strategická litigace je v tomto článku chápána z perspektivy práva veřejného zájmu. Je to snaha o dosažení společenské změny prostřednictvím rozhodnutí soudů, které nově interpretují právní normy a aplikují stávající předpisy, které byly ignorovány nebo nedostatečně aplikovány. 6) Strategická litigace „je litigace, jejímž cílem je přesáhnout individuální případ a klienta, prostřednictvím které právníci usilují o změnu práva, nebo jak je aplikováno, způsobem který má celospolečenský dopad.“ 7) Důsledkem strategické litigace je lepší výkon práva, změna aplikace a interpretace právních norem, reforma veřejných institucí a iniciace společenské a politické změny. 8)

Měli by právníci usilovat o společenské změny a brát na sebe úlohu „sociálních inženýrů“?

Tato otázka úzce souvisí s chápáním úlohy práva ve společnosti. Právníci veřejného zájmu chápou právo nejen jako prostředek kontroly předepsaný vyšší autoritou, ale jako výsledek veřejné diskuze. Právo neslouží pouze jako prostředek kontroly občanů státem, ale jako fórum pro řešení sporů a pro určení toho, co je ve veřejném zájmu. 9) Pokud chápeme právo jako fórum, kde se střetávají a soutěží různé společenské zájmy, pak ve většině případů tyto zájmy musí být podpořeny právní expertizou, aby se mohli efektivně účastnit soutěže. Ukolem právníků tedy je, umožnit nedostatečně zastoupeným

zájmům participovat v tomto veřejném fóru a otevřít právní systém těm, kteří by jej nemohli jinak využít a účastnit se soutěže zájmů. Bez činnosti právníků veřejného zájmu by demokratický proces rozhodování byl defektní, protože by nebral v úvahu zájmy těch, kteří nemají přístup k právním prostředkům.

Čím se liší právní kliniky se strategickým prvkem od běžného klinického vzdělávání

Cílem public interest law kliniky není pouze naučit studenty praktickým dovednostem, ale také poskytovat reflexi toho, co zkušenosti právní kliniky vypovídají o tom, jak právo a právní řád funguje vzhledem k marginalizovaným společenským skupinám, a podporovat iniciativy, které mohou vést k zlepšení jeho fungování. Public interest law klinika učí studenty, jak využívat právo k dosažení sociální spravedlnosti, podporuje a inspiruje je, aby se této práci věnovali po ukončení fakulty. Public interest law klinické vzdělávání by nemělo jen poukazovat na nedostatky systému, ale také by mělo vybavit studenty dovednostmi, jak tyto nedostatky překonat a systém reformovat.

Důraz by měl být kladen na analytické schopnosti studentů a klinika by je měla naučit, jak využívat strategickou litigaci pro společenskou změnu. Na rozdíl od klasického právního klinického vzdělávání se public interest law klinika nezaměřuje pouze na individuální případy a poskytování právních služeb potřebným. Zajímá se o systémovou nespravedlnost, zájmy marginalizovaných skupin, případy a právní kroky, kdy klient je reprezentantem takové skupiny, zabývá se otázkami, které mají dopad na celou společnost nebo určitou společenskou skupinu, usiluje o změny právního systému a snaží se více o změnu než udržování stávajícího právního stavu, společenských struktur a rozložení moci ve společnosti. 10) Tento záměr odlišuje public interest law kliniku od klasického klinického vzdělávání, které pouze poskytuje právní služby znevýhodněným, ale neusiluje o systémové změny.

Strategické případy nevzdělávají jen studenty práv, ale také právníky - primárně soudce - o právních otázkách, lidskoprávních standardech a roli právnických profesí při definování toho, co je ve veřejném zájmu. Vzdělávání soudců je velmi důležitý prvek strategické litigace - zvyšuje uvědomělost soudců o otázkách veřejného zájmu a o jejich klíčové roli v těchto otázkách.

Příkladem cílů public interest law kliniky je právní klinika Filipínské university, jejímiž cíly jsou a) poskytování právních služeb těm, kteří si je nemohou dovolat, b) poskytnout studentům praktickou zkušenost a příležitost učit se prostřednictvím práce na právních případech, c) zvýšit povědomí studentů o problémech těch na okraji společnosti, d) podnikat aktivity k reformě právního řádu. 11)

Přínos public interest law kliniky pro studenty práv

Hlavním přínosem public interest law kliniky je, že učí studenty schopnosti analyzovat právní systém, jak právo funguje ve společnosti, a také je vybaví schopnostmi a nástroji, jak tento systém reformovat. Public interest law klinika vybaví studenty schopností porozumět jednotlivým případům v kontextu fungování právního systému jako celku. Schopnost kritického a analytického myšlení v kontextu fungování právního systému je nezbytná pro každého právníka a zejména pak pro ty, kteří se budou v budoucnu podílet na tvorbě legislativy, vytváření koncepčních politik nebo budou činní ve výzkumu a akademické sféře.

Hlavním nedostatkem současných vyučovacích metod na většině právnických fakult ve středoevropském regionu je, že vyučovací metody spočívají primárně v poskytování informací studentům o právní teorii a hmotném a procesním právu. Velmi málo pozornosti je věnováno praktické aplikaci nabytých vědomostí. Praktické dovednosti nutné k právní praxi, jako je právní argumentace, písemný projev a vystupování před soudem, vyjednávací schopnosti, vedení pohovoru s klientem, zjišťování faktických informací apod. se vyučují pouze v rámci právních klinik, jejichž kapacita je omezena, a tato možnost je dostupná pouze omezenému počtu studentů. Co většinou naprosto chybí, je vyučování schopnosti kritické analýzy fungování právního systému. Public interest law klinika poskytují vhodné zázemí k vyučování těchto schopností, protože pro studenta je mnohem snadnější naučit se kriticky analyzovat právní systém na základě vlastní zkušenosti s individuálními případy, než učit se toto abstraktně.

Public interest law klinika by měla studenta vybavit silným profesním sebevědomím v tom smyslu, že student si je vědom, že existují právní strategie a nástroje ke změně právního systému a ví, jak je využít. Studenti by si měli na základě klinické zkušenosti uvědomit, že právníci nejen slouží implementaci právního

systemu, ale jsou také těmi, kteří právní systém tvarují a spoluvytvářejí, a že oni jako jednotlivci mají možnost fungování systému ovlivnit a změnit. Klinika by měla ve studentech vzbudit odhodlání udělat něco pro reformu systému po opuštění fakulty a inspirovat je pro kariéru v oblasti práva veřejného zájmu. I ti, kteří zvolí kariéru ve státní administrativě, mohou mít mnohem větší možnost reformovat systém než právníci působící v nevládním sektoru, klinická zkušenost může zásadním způsobem ovlivnit jejich působení ve státní sféře. Klinická zkušenost může ukázat studentům, že něco by se mělo a je možné udělat ohledně systémové nespravedlnosti. Středoevropský region se zcela ještě nevymanil z právního nihilismu, který je dědictvím totalitní minulosti. Studenti práv jsou důležitou cílovou skupinou k dosažení toho, aby právo bylo vnímáno jinak.

Autorka je studentkou LL.M. programu CEU v Budapešti, spolupracuje s Ligou lidských práv.

Poznámky:

- 1) Mariana Berber-Rostas, Legal Capacity Development Program Documents, Open Society Justice Initiative.
- 2) Na PF UK: uprchlická právní klinika ve spolupráci s Organizací pro pomoc uprchlíkům, První paragrafová pomoc studentské organizace ELSA, na PF MU v Brně: uprchlická a environmentální právní klinika, na PF PU v Olomouci – právní klinika.
- 3) Baum, L. R., Public Council of Public Interest Law, *Balancing the Scales of Justice*, (1976) at 3. *Interest Law: Where Law Meets Social Actions* (1986).
- 4) Council of Public Interest Law, *Balancing the Scales of Justice*, (1976) at 3.
- 5) Justice Marshall's speech to American Bar Association in 1975 in *Public Interest Law Strategies in Central and Eastern Europe*, PILI Papers (2005).
- 6) Herskoff, H., *Public Interest Litigation: Selected Issues and Examples* a note written for the World Bank, 2001.
- 7) *Pursuing the Public Interest – A Handbook for Legal Professionals and Activists*, 81, (Edwin Rekosh, Kyra. A. Buchko eds. 2001).
- 8) *Ibid.* 106.
- 9) Rekosh E., *Who defines the Public Interest? Public Interest Law Strategies in Central and Eastern Europe*, PILI Papers (2005) at 5.
- 10) The Legal Resources Project and its Understanding of Public Interest Law, Based in part on a Draft Working Paper written by Mario Gomez, Edited and adapted for the Legal Resources Project by International Human Rights Internship Program staff, at <http://www.pili.org/2005r/content/view/159/26/>, 18/3/2006, Public Interest Law Initiative resources database on Clinical Legal Education.

11) The Legal Resources Project and its Understanding of Public Interest Law, Based in part on a Draft Working Paper written by Mario Gomez, Edited and adapted for the Legal Resources Project by International Human Rights Internship Program staff, at <http://www.pili.org/2005r/content/view/159/26/>, 18/3/2006, Public Interest Law Initiative resources database on Clinical Legal Education.

Publikováno: 28. 6. 2006

OPE ET CONSILIO - - POMOCÍ A RADOU

Soudy vracejí úder – – proporcionálně

Mgr. Vítězslav Dohnal

V loňském roce jsem v jednom příspěvku do *Via Iuris ONLINE* psal, jak zejména stavební úřady bez uzardění omezují procesní práva účastníků řízení. Jednalo se o tematiku podkladů pro rozhodování. Rok se s rokem sešel a díky Městskému soudu v Praze máme odpověď na pokusy stavebního úřadu na Praze 6 a pražského magistrátu ohýbat procesní práva příliš jednostranně ve směru stavebníka. 1)

Všechny písemnosti ve spise jsou podkladem pro rozhodnutí

Připomeňme si konkrétní případ - jednalo se o územní řízení o umístění stavby. Vlastník sousedního pozemku namítal, že nová stavba zastíní jeho pozemek a budovu s obytnými místnostmi. Stavební úřad přesto vydal územní rozhodnutí, soused se proti němu odvolal. V reakci na odvolání stavebník ke svému vyjádření přiložil také znalecký posudek oslunění. Ani stavební úřad, ani magistrát, jako orgán odvolací, jiné účastníky s tímto posudkem neseznámili.

V odůvodnění rozhodnutí, kterým magistrát odvolání zamítl pak bylo uvedeno, že posudek potvrdil správnost závěru učiněného stavebním úřadem, nicméně nebyl podkladem pro rozhodnutí, protože stavební úřad jeho předložení nepožadoval. Soused pak podal proti územnímu rozhodnutí správní žalobu, kterou opíral o to, že podle správního řádu jsou součástí podkladů pro rozhodnutí také podání, návrhy a vyjádření účastníků a také důkazy. 2)

Navíc bylo zjevné, že úředníci s posudkem pracovali a do svého rozhodování jej zahrnuli (viz vyjádření „...posudek potvrdil správnost závěrů...“). Soud této žalobní námitce zcela vyhověl a uvedl: „Pokud odvolací orgán v odůvodnění napadeného rozhodnutí uvedl, že studie potvrzuje závěr prvoinstančního správního orgánu, je zřejmé, že v odvolacím řízení obsah této studie zvažoval, z jejího obsahu vycházel, tj. jako důkaz ji použil. Dle mínění soudu je v takovém případě důvodný požadavek žalobce, že s obsahem tohoto dodatečně předloženého podkladu pro rozhodnutí měl být seznámen a mělo mu být umožněno se k němu vyjádřit.“

Proporcionální a neproporcionální podklady

Nutno ovšem zdůraznit, že tato nebo podobná procesní nezákonnost nemusí sama o sobě nutně znamenat zrušení napadeného správního rozhodnutí. Soudy postupně stále častěji vycházejí z principu proporcionality, kdy procesní pochybení správních orgánů považují za důvod pro zrušení rozhodnutí pouze v případě, kdy mohla mít za následek nezákonnost rozhodnutí o věci samé.

Znamená to, že drobnější procesní pochybení ke zrušení správního rozhodnutí vést nemusí. Lze jen obtížně obecně vyložit, co je drobnější pochybení, vždy záleží na kontextu celého případu. Může se stát, že podle konkrétních okolností může být stejné pochybení posouzeno jednou jako závažné, jednou jako marginální.

Pro ilustraci se vraťme k našemu případu. V něm soud považoval procesní pochybení za závažné zejména proto, že posudek se vztahoval k jedné z hlavních námitek účastníka řízení (pozdějšího žalobce), kterou uplatňoval od počátku správního řízení. Tento účastník setrvale namítal, že nová stavba zastíní jeho pozemek a budovu, a žádal, aby správní orgán nechal vypracovat posudek či studii, který by prokázal, že k zastínění nedojde. Na to správní orgány reagovaly pouze tak, že stavebnímu úřadu jsou poměry v místě známy a že na základě obecně známých skutečností dochází k závěru, že k zastínění nedojde.

Soud konstatoval: „Námitku, že navržená přístavba zastíňuje pozemky žalobce a zejména snižuje proslunění bytových i pobytových místností jeho domu nad přípustnou mez, žalobce uplatnil u stavebního úřadu ... ve lhůtě stanovené stavebním úřadem... V odvolání podaném proti

prvostupňovému rozhodnutí pak žalobce namítal nedostatek jasných zjištění či exaktních výpočtů, např. znaleckého posudku a nepřesvědčivé odůvodnění prvostupňového rozhodnutí. ... Prvostupňový správní orgán svůj závěr nedokládá žádnými konkrétními (číselnými) údaji ani výpočty, skutečnost, že žalobci nebylo umožněno vyjádřit se k odborné studii, kterou správní orgán vzal do úvahy k potvrzení správnosti takto učiněných závěrů proto soud posoudil jako vadu řízení, která mohla mít za následek nezákonnost rozhodnutí o věci samé...“

Pozměníme-li okolnosti našeho případu, můžeme snáze demonstrovat rozdíl mezi významným a nepodstatným procesním pochybením. Vezměme si situaci, kdy by stavební úřad sám konkrétními výpočty prokazoval, že k zastínění nebo snížení proslunění nad přípustnou mez nedojde, nebo kdyby si dokonce k tomuto aspektu sám nechal zpracovat znalecký posudek. Pokud by za těchto okolností stavebník předložil další studii, která již dříve odůvodněné závěry potvrzuje, a správní orgány s touto studií neseznámily ostatní účastníky řízení, jednalo by se stále o procesní pochybení, soud by však mohl konstatovat, že toto pochybení nemohlo mít vliv na celkovou zákonnost rozhodnutí.

Podpis protokolu v patřičných proporcích

Uvedme si ještě další příklad. Podle správního řádu (starého i nového) se o důležitých úkonech v řízení sepisuje protokol. 3) Protokol má být sepsán na místě, kde se provádí daný úkon, a mají jej podepsat všechny zúčastněné osoby. V dosavadní praxi správní orgány zejména při místních šetřeních nezřídka sepisovaly protokol rukou s tím, že jej dodatečně přepíší a zašlou účastníkům řízení spolu s prezenční listinou pořízenou při úkonu.

Je zjevné, že zmíněná praxe je v rozporu se zákonem. Každý z účastníků pak může v odvolání a posléze ve správní žalobě namítat, že došlo k procesnímu pochybení. Jak jsme již uvedli, zejména pro rozhodnutí soudu bude důležité posoudit, o jak závažné pochybení se jednalo. Zde by soud mohl učinit např. tuto úvahu – pokud účastníci namítají pouze to, že nemohli přímo na místě podepsat protokol, jedná se o procesní pochybení. Pokud však současně neuvádějí, že dodatečně vyhotovený protokol neodpovídá reálnému průběhu úkonu (např. neobsahuje vyjádření účastníků, nezmiňuje všechna učiněná zjištění), nemuselo by se jednat o závažnou vadu. Jde o to, že porušení procesních předpisů nevedlo k

dalším vadám v průběhu celého řízení a nezpochybnuje, že rozhodnutí je správné. K takovému závěru ostatně dospěl v jenom řešeném případě i prvorepublikový Nejvyšší správní soud. 4)

Bud'me proporcionální s rozumem

Nerad bych, aby výše vedené úvahy vedly k tomu, že postižení účastníci řízení a žalobci budou sebecenzurně vyřazovat ze svých odvolání a žalob procesní námitky, protože dojdou k závěru, že nejsou významné. Někdy je obtížné posoudit všechny okolnosti případu a hlavně soud může námitku posoudit zcela jinak než žalobce. Úvahy soudu jsou nevyzpytatelné a bylo by chybou zbavit se šance na úspěch přílišnou opatrností.

Obecně se dá (bohužel) konstatovat, že pro soud je mnohem snadnější zrušit rozhodnutí úřadu na základě procesních chyb. Ty totiž dokáže soudce i bez zvláštního vzhledu do věcných problémů stavebnictví, ochrany přírody či jaderné energetiky posoudit. Proto budou procesní námitky stále důležitou součástí odvolání a posléze žalob.

Úvahy o proporcionalitě však mohou potenciálnímu žalobcům pomoci ve dvou směrech. Zaprvé, zda má smysl vyvolávat soudní spor v případě, kdy procesní vada je jediným problémem, který se podařilo v celém případě identifikovat. Zadruhé pak v tom, jak správně odůvodňovat procesní námitky a jak jejich dopad posilovat již od počátku řízení tím, že bude účastník poukazovat na to, k jakým faktickým omezením jeho práv porušení procesních pravidel vedlo.

Autor je ředitelem PILA, působí v EPS.

Poznámky:

1) Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 5 Ca 35/2005 ze dne 30. 1. 2006.

2) Na posuzování tohoto případu se vztahoval původní správní řád, tedy zákon č. 71/1967 Sb., právo účastníků řízení seznámit se se všemi podklady pro rozhodnutí v něm upravoval § 33 odst. 2. V novém správním řádu, tedy v zákoně č. 500/2004 Sb., najdeme právo účastníků řízení na seznámení se s podklady v § 36 odst. 3.

3) § 22 zákona č. 71/1967 Sb., a § 18 zákona č. 500/2004 Sb.

4) Nález č. 1619/1921, Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ČSR č. 706.

Publikováno: 7. 6. 2006

Žaloba na ochranu osobnosti jako nástroj ochrany před policejním násilím

Mgr. Martin Škop, Ph.D.

Právní prostředky ochrany před policejním násilím stejně jako právní prostředky při vyšetřování tohoto jevu byly na stránkách Via Iuris diskutovány poměrně široce. Jejich klady i zápory jsou také řešeny v jiné odborné literatuře. V tomto příspěvku se proto pokusíme poukázat na některé praktické aspekty žaloby na ochranu osobnosti a její užití právě v případech, kdy žalobce byl postižen policejním násilím. Ačkoli níže uvedený popis odkazuje ke konkrétní skutečnosti, 1) omezím se pouze na vylíčení právních souvislostí daného případu bez odkazu ke skutkovému pozadí případu. Cílem příspěvku je tedy spíše než popis konkrétního případu snaha poukázat na slabá či naopak silná místa tohoto právního institutu v souvisejících případech.

Důkazní břemeno

Největší slabinou řízení o zásahu do osobnostního práva, tedy řízení zkoumajícího, zda došlo k zásahu do práv stanovených mj. v § 11 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, je důkazní břemeno. To leží na žalobci, který musí prokázat, že jednání policie bylo v rozporu se zákonem (tedy, že policisté neplnili úkoly způsobem, který jim stanoví zákon) a že tímto jednáním bylo zasaženo do jeho osobnostních práv.

Problém s tímto důkazním břemenem vězí především v tom, že oběť (žalobce) nedisponuje prostředky, kterými by mohl jakkoli provádět vyšetřování zejména v případě, že k násilí došlo na uzavřené policejní služebně. Zajistit si hodnověrnou lékařskou zprávu bezprostředně po opuštění policejní služebny (či přímo na ní) je velmi obtížné a pro šokovanou oběť to často představuje výkon nad její síly. Navíc tento důkaz lze zpochybnit tím, že zranění (či obdobnou újmu) si žalobce způsobil sám, či byla způsobena řádným výkonem oprávnění policisty.

Jedním z důvodů pro takový postup je konstrukce oprávnění policisty použít donucovací prostředky, 2) kdy jednání, které žalobce vnímá jako bití či jiné ponižující zacházení je podle dikce práva pouze

„oprávněným použitím donucovacích prostředků“. Prokázat vybočení ze zákonné úpravy je pro žalobce velmi obtížné, neboť v drtivé většině případů soud zvažuje tvrzení, proti kterému stojí tvrzení protichůdné.

Právo na osobní svobodu

Snazší je situace například v případě nezákonného omezení osobní svobody – o tomto úkonu (jako o všech ostatních úkonech) se sepíše úřední záznam, který však zde odkazuje i k důvodům, pro které byl žalobce na osobní svobodě omezen. Nejsou-li tyto důvody v souladu se zákonem, může se jednat o zásah do jeho osobnostních práv. Tak tomu bylo i v tomto konkrétním případě, kdy byla mimo jiné napadána i nezákonnost zadržení. K tomu, aby k ní mohlo dojít, nebyl podle žalobce splněn žádný zákonný důvod. Tímto důvodem mohou být skutkové podstaty uvedené v § 13 odst. 5 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky (dále jen „zákon o Policii ČR“) – jde-li o předvedení k provedení služebních úkonů za účelem zjištění totožnosti dotčené osoby nebo podle § 14 téhož zákona; jako další přicházejí v úvahu způsoby omezení osobní svobody dle zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“), zejména ustanovení § 69 (zatčení) a §§ 75 an. (zadržení). Nevyplývá-li ze zjištěných skutečností, zejména z úředního záznamu, že k omezení osobní svobody existoval zákonný důvod, či se tento důvod jeví na základě dalšího dokazování (kdy dokazování provádí policejní či jiný orgán k tomu určený v příslušných jiných řízeních, neboť se jedná o řízení navazující na toto omezení či zbavení osobní svobody) jako nedostatečný, zakládá takové jednání neoprávněný zásah do osobnostních práv žalobce.

Omezení nebo zbavení osobní svobody můžeme chápat jako zásah do osobnostních práv, přestože § 11 občanského zákoníku jej výslovně nezmiňuje. 3) Při vědomí toho, že se jedná o demonstrativní výčet, není tato skutečnost závažným problémem. Zařazení osobní svobody – s ohledem na její významné postavení mezi právy člověka a občana – vyplývá i z konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, jakož i z rozhodnutí Ústavního soudu České republiky. 4) V této souvislosti můžeme poznamenat, že právo na osobní svobodu je zakotveno – nahlédneme-li do mezinárodněprávních dokumentů – v čl. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla v České republice publikována ve Sbírce zákonů pod číslem 209/1992 Sb. („dále jen „Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod“). Zde jsou

určeny také meze, ve kterých se mají pohybovat důvody vedoucí k omezení osobní svobody. Evropský soud pro lidská práva v této souvislosti zmiňuje, že takové omezení nemá mít sankční charakter a představovat jakýsi trest za nesplnění povinnosti, ale má zaručit splnění povinnosti v budoucnu. Takový závěr vyplývá například z jeho rozhodnutí ve věci Engel a další proti Nizozemí (1976).

Problematická se rovněž může jevit lhůta, po kterou je konkrétní osoba zbavena osobní svobody. Zákon sice staví její maximální trvání, zároveň ale vytváří omezení. Osoba může být zajištěna (zadržena atp.) pouze po dobu nezbytně nutnou k provedení příslušných úkonů (zjištění totožnosti, osoba se již nepokouší uniknout atp.). 5) „Obezřetně“ tak musí policie postupovat, i existují-li zákonné důvody pro omezení osobní svobody, a nesmí osobu držet, jsou-li již všechny nutné úkony provedeny. Při následném posuzování je zde prostor pro uvážení příslušným orgánem, zda byla doba přiměřená či nikoliv, a to vždy tím způsobem, aby byl zásah do základních práv občanů co nejmenší. Oprávnění, které policistům umožňuje poměrně invazivní zásah do osobní sféry každého, je tak vyváжено zvýšenou odpovědností, kterou na sebe policie bere. Podobné závěry lze vysledovat i v rozhodnutích Ústavního soudu ČR, které se sice do jisté míry zabývají jinou skutkovou podstatou, avšak lze v nich vytušit analogické právní úvahy – viz např. rozhodnutí ve věci IV. ÚS 247/05 a Pl. ÚS 45/04.

Zásah do osobnostního práva omezením osobní svobody v rozporu s příslušnými právními předpisy konstatoval v našem konkrétním případě i soud prvního stupně. Vycházejí z listinných důkazů konstatoval zásah do práva na ochranu osobnosti. 6)

„Převrácení důkazního břemene“ jde-li o ponižování či bití

Obtížnější je v takových případech prokázat, že na policejní služebně došlo k bití, či k jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení, k urážkám, výsměchu případně jinému takovému zacházení, které je schopné výrazně zasáhnout do osobnostní sféry kohokoliv. Úřední záznamy o detenci existují a není důvod do nich nezaznamenat počátek a konec omezení svobody. Představa, že bude existovat úřední záznam o bití zajištěného, je naproti tomu spíše úsměvná. Postavení žalobce je v těchto případech složité a často je tíha důkazního břemene tak velká, že ji nedokáže unést, a soud je nucen rozhodnout v jeho neprospěch.

Z pohledu praktického je rovnost stran v řízeních vedených o ochranu osobnosti, stojí-li proti sobě jedinec a stát vybavený profesionálním aparátem, opravdu pouze „papírová“. Občan stojí proti špičkově vyškoleným odborníkům, kteří jsou schopni opatřit si příslušný důkaz velmi snadno – navíc to zde ani není jejich povinností. Jak jsem již uvedl, podle běžné soudní praxe důkazní břemeno leží na žalobci a tato skutečnost je reflektována tuzemskými soudy.

Evropský soud pro lidská práva se naopak domnívá, že pozice žalobce – fyzické, soukromé osoby – je slabší než pozice žalovaného (státu), protože předpokládá, že zásah do osobnostního práva (hmotné složky práva) je prokázán i v případě, kdy se sice nepodaří prokázat skutečný zásah, avšak je prokázáno nedostatečné vyšetřování (kontrolními mechanismy, které můžeme označit jako mechanismy veřejného práva). Není-li dostatečné vyšetřování, je to zásah do procesní složky tohoto práva, který však podle názoru Evropského soudu pro lidská práva znamená i porušení jeho hmotněprávní složky. Krátce řečeno: neprovede-li stát dostatečné vyšetřování, předpokládá se, že do osobnostního práva zasáhl. To vede k troufalému tvrzení, které obsahuje i podnadpis, že povinnost nést důkazní břemeno se převrátí. Tím, kdo musí prokázat přiměřenost a dostatečnost vyšetřování je žalovaný – stát. Takové tvrzení působí překvapivě, což se ovšem změní, pohlédneme-li na řetěz tvrzení, který mu předchází.

Vyděme nejprve z článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který mimo jiné zakazuje mučení nebo nelidské či ponižující zacházení. Svou podobou je tento zákaz součástí i práva na ochranu osobnosti podle § 11 občanského zákoníku (použijme již dříve použitý odkaz k demonstrativnosti výčtu tam obsaženého). Je-li určité jednání vůči člověku porušením čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, znamená to, že se jedná i o zásah do osobnostního práva.

Evropský soud pro lidská práva trvá na svém přesvědčení, že součástí článku 3 (jakož i čl. 2) Úmluvy je rovněž povinnost státu provést účinné vyšetřování. Tento názor několikrát ve svých rozhodnutích zopakoval – např. rozhodnutí ve věci Soering proti Spojenému království (1989), Aksoy proti Turecku (1996) Assenov a další proti Bulharsku (1998), nebo Selmouni proti Francii (1999). V posledním rozhodnutí soud připomněl, že „nejde ani tolik o to, zda došlo k vyšetřování, jelikož jeho

existence je prokázána, jako o posouzení naléhavosti, s jakou bylo vedeno, vůle státních orgánů dosáhnout identifikace zodpovědných osob a jejich stíhání, a tudíž o posouzení „účinnosti“ vyšetřování.“ Rozhodujícím pro iniciaci takového vyšetřování – jehož součástí není nárok na potrestání viníků – je „hájitelné tvrzení“. Pokud existuje, je dle názoru soudu povinností státu zajistit účinné, objektivní a nezávislé vyšetřování. Hájitelné tvrzení můžeme určit takto: „dostatečně konkrétní, v čase neměnné, v základních rysech odpovídající prostorovému uspořádání místa, časově možné apod.“ 7) Pochopitelně vždy s určitou mírou tolerance. Takové tvrzení nemusí být prokázáno, tedy hraničící s jistotou, ani nemusí být podloženo odbornými zprávami a posudky či lékařskými zprávami. Důvodem pro tak vágně určený iniciátor vyšetřování je skutečnost, že v jakémkoli jiném případě by existence procesních záruk postrádala smysl.

Tak tomu bylo i v „našem“ konkrétním případě, kdy žalobci vznesli „hájitelné tvrzení“ navíc podložené lékařskou zprávou. Po nich sice následovalo vyšetřování, ale i z názoru veřejného ochránce práv vyplývá, že toto vyšetřování nelze označit za objektivní a dostatečné. Mimo tyto hlavní argumenty stojí názor na nezávislost vyšetřování, která není v případě oddělení stížností a kontroly Policie ČR dostatečná, což bylo již mnohokrát na stránkách Via Iuris vysloveno.

Evropský soud pro lidská práva chápe nutnou souvislost porušení čl. 3 a Úmluvy a nezbytnosti vyšetřování, proto konstatuje porušení čl. 3 i v případech, kdy toto sice prokázáno není, avšak je prokázána absence adekvátního vyšetřování. 8) A zde se naše argumentační schéma uzavírá – dojde-li k porušení čl. 3 (a to i v důsledku absence přiměřeného vyšetřování) je zasažen i § 11 občanského zákoníku, a tedy lze oprávněně předpokládat i neoprávněný zásah pro osobnostního práva. U takového porušení, stejně jako ve výše uvedeném případě omezení osobní svobody bez zákonného důvodu, lze směle konstruovat požadavek objektivní způsobilosti zásahu, neboť takové jednání by za újmu vyvolávající pocítoval každý na takovém místě a za takových okolností.

Žaloba nebo stížnost

Z výše uvedeného vyplývá nezávislost, ale i určitá souvislost stížnosti (či trestního oznámení) a žaloby na ochranu osobnosti. Šetření stížnosti může jednak odhalit důležité

skutečnosti vypovídající ve prospěch stěžovatele (pozdějšího žalobce) a vést k potrestání viníka, ale může také při své nedostatečnosti vést k závěru o porušení čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z důvodů absence účinného vyšetřování. V obou případech předchází řízení o zásahu do osobnostního práva a v obou případech napomáhá k vyjasnění důkazní (skutkové) situace. Pochopitelně, civilní řízení je pak nezávislé a není vázáno hodnocením důkazů jinými orgány – s výjimkou stanovenou § 135 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Podstatné v tomto směru je i to, že ačkoli vyšetřování vede k závěru, že k protiprávnímu jednání vůči stěžovateli skutečně došlo, ovšem nelze konkrétní osobě např. sdělit obvinění ze spáchání trestného činu, přesto může mít civilní žaloba úspěch, neboť žalovanou je v těchto případech Česká republika, která je povinným subjektem. Nutnost zjistit konkrétního původce jednání je poté nadbytečná.

V tomto konkrétním případě se vyšetřování ukázalo jako nedostatečné. Obecný soud konstatoval zásah do osobnostního práva. Žalobě však v plném rozsahu nevyhověl, neboť dle jeho soudu byla přiměřeným zadostiučiněním závěrečná zpráva veřejného ochránce práv. Na tomto případě lze ukázat, že nedostatečný systém vyšetřování trestných činů a jiných deliktů policistů může vést k postihu republiky jako celku i jinými – právními – cestami. I to je způsob, jak upozornit na nedostatečnou úpravu vyšetřování deliktů policistů.

Autor je odborným asistentem na PrF MU, spolupracuje s Ligou lidských práv.

Poznámky:

- 1) Za detailní informace o tomto případě, jakož i za další souvislosti vděčím především Mgr. Janu Kratochvílovi.
- 2) Viz § 38 an. zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky.
- 3) Např. i Plecity, V.: Zasahování do všeobecného osobnostního práva některými úkony policejních orgánů. Str. 293. In: Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám. Praha: ASPI, 2005.
- 4) Například rozhodnutí ve věci I. ÚS 15/95.
- 5) Viz § 13 odst. 5 a § 14 odst. 2 zákona o Policii ČR.
- 6) V této souvislosti lze zmínit znamenitý článek Bohumila Repíka – viz Repík, B.: Je institut policejního zajištění v souladu s evropskou úmluvou o lidských právech? Bulletin Advokacie, 2003, č. 6 – 7, str. 65 – 73.

7) Dohnal, V.: Hájitelná tvrzení o neefektivním vyšetřování. Štrasburský soud a policejní násilí. Via Iuris, 2004, č. 2, str. 4.

8) Viz např. Assenova a další proti Bulharsku (1998).

Publikováno: 21. 6. 2006

NOVÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY A ZKUŠENOSTI S JEJICH APLIKACÍ

Novinky ve svobodném přístupu k informacím podruhé – opravné prostředky

Michael Kousal

Březnová novela zákona o svobodném přístupu k informacím oproti dřívější právní úpravě obsahuje podstatné změny. Některé z nich se zásadním způsobem dotýkají i opravných prostředků v případě nečinnosti, nezákonného postupu nebo zamítavého rozhodnutí v řízení o poskytnutí informace.

Stížnost na postup povinného subjektu a jeho nečinnost

Novela podstatně změnila postup při nečinnosti povinného subjektu. Zrušila institut fiktivního rozhodnutí, výslovně umožnila použití opatření proti nečinnosti dle § 80 správního řádu a zavedla nový institut stížnosti, na který se vzhledem k ustanovení § 20 odst. 4 nevztahují ani subsidiárně ustanovení § 175 správního řádu o vyřizování stížností. 1) Ve vztahu k úpravě stížností ve správním řádu se tedy jedná o dva zcela odlišné „typy“ stížností, které mají společný pouze název.

Stížnost na postup při vyřizování žádosti o informace dle § 16a má oproti ostatním stížnostem velmi odlišná pravidla. Žadatel ji může podat pouze v případě, kdy nesouhlasí s tím, že jej povinný subjekt místo poskytnutí odkázal na informaci již zveřejněnou. Dalšími případy, kdy je možné stížnost uplatnit je situace, kdy povinný subjekt žadateli do 15 dnů od podání žádosti, či jejího doplnění, ani ve lhůtě prodloužení dle § 14 odst. 7, neposkytl informace, nepředložil konečnou licenční nabídku ani nevydal rozhodnutí o odmítnutí žádosti.

Dále může žadatel tuto stížnost podat v případech, kdy mu byly požadované informace poskytnuty jen částečně a povinný subjekt o

zbytku žádosti nevydal rozhodnutí o odepření informací. Nebo také tehdy, když žadatel nesouhlasí s výší nákladů, které má za poskytnutí informace zaplatit, nebo s výší odměny, kterou má uhradit za licenci na informace. Tuto „stížnost“ tedy nelze podat například tehdy, kdy nečinným je odvolací orgán. Proti jeho nečinnosti se lze bránit pouze podnětem k opatření proti nečinnosti podle ustanovení § 80 správního řádu a žalobou pro nečinnost.

Stížnost na postup při vyřizování žádosti o informace se podává u povinného subjektu a to do 30 dnů ode dne, kdy žadateli bylo doručeno oznámení o odkazu na zveřejněnou informaci, sdělení, že žádost byla odložena, protože se požadované informace nevztahují k působnosti povinného subjektu, nebo určení částky, kterou má uhradit za náklady na poskytnutí informace podle § 17.

V ostatních případech se podává stížnost do 30 dnů ode dne, kdy uplynula lhůta pro poskytnutí informací, popřípadě prodloužená lhůta dle § 14 odst. 7.

V zákoně se ovšem vyskytla chyba, protože tam není výslovně uvedeno, do kdy se podává stížnost v případě, že žadatel nesouhlasí s výší odměny, kterou má uhradit za licenci na poskytnuté informace. K pochopení tohoto problému je nutné použít zásadu správního řádu, který stanoví, že veřejná správa je službou veřejnosti. Proto je nezbytné dané ustanovení vykládat tak, že stížnost proti výší částky se má podávat do 30 dnů ode dne sdělení částky, jenž má být uhrazena.

Použití správního řádu je omezené

Na postup vyřízení stížnosti se dle § 20 odst. 4 ze správního řádu použijí pouze ustanovení o počítání lhůt, o doručování, o ochraně proti nečinnosti, ustanovení § 178 správního řádu o určení nadřízeného orgánu a ustanovení o základních zásadách činnosti správních orgánů. 2)

Použití správního řádu je vyloučeno například u ustanovení o náležitostech rozhodnutí. 3) Není výslovně stanoveno, že rozhodnutí musí být odůvodněno, což může způsobovat problémy z hlediska soudního přezkumu. Řízení o stížnosti nelze přerušit, nelze v něm ukládat pořádkové pokuty, předvolávat svědky či svolávat ústní jednání. Dále vzhledem k vyloučení § 41 správního řádu nelze prominout zmeškání lhůty pro podání stížnosti v případech, kdy podatel ze závažných důvodů, například kvůli hospitalizaci kvůli úrazu či

závažné nemoci, nemohl stížnost podat ve stanovené lhůtě. Proti vydanému rozhodnutí o stížnosti je vyloučeno přezkumné řízení, nové řízení i obnova.

Postup nadřízeného orgánu

Povinný subjekt má několik možností reakce na podanou stížnost. Ode dne doručení stížnosti má buď povinnost požadovanou informaci poskytnout, nebo předložit žadateli konečnou licenční nabídku, postoupit stížnost se spisovým materiálem nadřízenému orgánu, případně žádost o informace zamítnout.

Postup nadřízeného orgánu se liší podle obsahu stížnosti. V případě stížnosti proti výší úhrady nákladů nebo výší odměny vydá do patnácti dnů od předložení stížnosti rozhodnutí, kterým buď výši požadované částky potvrdí, nebo výši úhrady sníží. Tento postup ovšem nesmí použít vůči samosprávním subjektům, pokud poskytují informace v samostatné působnosti. V takovém případě povinnému subjektu přikáže, aby do 15 dnů zjednal nápravu. Rozhodnutí o potvrzení výše úhrady či odměny nebo o snížení výše úhrady či odměny je rozhodnutím, kterým se stanovují práva a povinnosti, a proto je soudně přezkoumatelné.

Pokud je nadřízený orgán při vyřizování stížnosti nečinný, lze podat žádost o opatření proti nečinnosti podle § 80 správního řádu a poté se žalobou proti nečinnosti dle § 79 soudního řádu správního (dále jen SŘS) domáhat vydání rozhodnutí o stížnosti.

Při rozhodování o stížnosti proti nečinnosti povinného subjektu, nebo proti odkazu na zveřejněnou informaci má nadřízený orgán možnost do patnácti dnů od předložení stížnosti postup povinného subjektu rozhodnutím potvrdit, nebo povinnému subjektu nařídit, aby do 15 dnů žádost o informace vyřídil nebo žadateli předložil licenční nabídku. Také může vydat usnesení o převzetí věci a sám informace poskytnout nebo rozhodnout o zamítnutí žádosti. Přitom nadřízený orgán nemůže věc převzít pouze v případě, že se jedná o poskytování informací v samostatné působnosti územně samosprávného celku.

Pokud nadřízený orgán v tomto případě nevydá usnesení či rozhodnutí, lze podat žádost o opatření proti nečinnosti dle § 80 správního řádu. Teprve poté bude možné se domáhat soudní cestou vydání rozhodnutí o stížnosti.

Bránit se je možné i soudní cestou

Dosud bylo možné podávat žalobu proti skutečnému i proti fiktivnímu rozhodnutí o odepření informací a soud měl na výběr pouze z mála možností. Buď mohl zrušit napadené rozhodnutí, nebo zamítnout či odmítnout žalobu. To znamená, že ani po skončení mnohaletého soudního sporu neměl žadatel k dispozici informaci, kterou požadoval. Fiktivní rozhodnutí byla novelou odstraněna, čímž se ovšem zproblematicovala ochrana žadatele v situacích, kdy povinný subjekt svou nečinností upírá žadateli právo na informace. Naopak v případě přezkumu skutečného rozhodnutí o zamítnutí odvolání proti odepření informací již soud nevrací rozhodnutí k novému projednání, ale naopak sám zkoumá, zda existují důvody pro poskytnutí informací. Pokud neexistují, rozhodnutí obou instancí zruší a nařídí povinnému subjektu informaci poskytnout.

Žaloba proti nečinnosti je využitelná pouze v případě, že nečinným je nadřízený orgán při rozhodování o odvolání proti rozhodnutí o odepření informací. V případě, že povinný subjekt nereaguje na žádost o informace, nebo nezákonně žádost odloží, a oba prostředky proti nečinnosti stanovené zákonem o svobodném přístupu k informacím selžou, 4) patrně nelze s žalobou pro nečinnost uspět. 5) Ustanovení § 79 odst. 1 SŘS umožňuje domáhat se žalobou proti nečinnosti pouze vydání rozhodnutí nebo osvědčení. A informace samozřejmě rozhodnutím ani osvědčením nejsou.

Zbývá tedy jediné žaloba, kterou se žadatel bude domáhat ochrany proti nezákonnému zásahu správního orgánu. Ustanovení § 82 až 87 SŘS zakotvují právo na soudní ochranu mimo jiné v případě, že správní orgán zásahem, který není rozhodnutím, nezákonně zasahuje do práv osoby. Dalšími podmínkami pro využití tohoto práva je, že tento zásah nebo jeho důsledky trvají a ochrany nebo nápravy se nelze domáhat jinými právními prostředky.

Právo na informace patří mezi práva, u kterých dle Listiny základních práv a svobod nelze vyloučit soudní ochranu, proto je nezbytné ustanovení § 85 SŘS vykládat tak, že žaloba podle § 82 až 87 SŘS je nepřipustná v případě, že je možné se domáhat soudní ochrany podle jiných ustanovení soudního řádu správního nebo občanského soudního řádu.

Nezákonné odložení žádosti je protiprávním zásahem. Žalobu proti němu je nezbytné podat do dvou měsíců od okamžiku, kdy se o něm žadatel dozvěděl, nejpozději však do dvou let od okamžiku, kdy k odložení žádosti došlo. Nečinnost správního orgánu je dle dosavadní judikatury ústavního soudu rovněž nezákonným zásahem. V případě nečinnosti však lhůta pro podání žaloby začne běžet okamžikem, kdy skončila lhůta pro poskytnutí informace. Žadatel by si proto měl před podáním žaloby vždy ověřit, zda lhůta pro poskytnutí informací nebyla prodloužena. Zmeškání lhůty nelze prominout, takže by žadatel měl podat žalobu i v případě, že do konce lhůty pro podání žaloby nadřízený orgán nevyřídil stížnost a žádost o opatření proti nečinnosti. V rozsudku dle § 87 odst. 2 SŘS soud zakáže správnímu orgánu pokračovat v porušování žalobcova práva.

Autor působí v Ekologickém právním servisu.

Poznámky:

- 1) Ustanovení § 175 zákona č. 500/2004 Sb. stanovuje obecná pravidla pro vyřizování stížností správními orgány.
- 2) § 2 až 8 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.
- 3) § 68 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.
- 4) Opatření proti nečinnosti dle § 80 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, a stížnost dle § 16a zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.
- 5) § 79 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Publikováno: 26. 4. 2006

Nová regulace nájemního bydlení v neprospěch sociálně slabých

Mgr. Kateřina Hrubá

Dne 31. 3. 2006 vstoupila v účinnost největší změna v právní úpravě nájemního bydlení v polistopadové éře českého státu, když zákonem č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku došlo k podstatným úpravám a doplněním zvláštních ustanovení o nájmu bytu (§ 685 a následující). 1) Podstatnou novou úpravou je citelné zpřísnění regulace pro nájemníky, na něž jsou občanským zákoníkem kladeny zcela nové požadavky a u nichž bude nyní vyžadována výrazně vyšší obezřetnost a schopnost hájit svá práva z nájemního vztahu vyplývající.

Zastánci nové právní úpravy argumentují potřebou narovnání nájemního vztahu, ve kterém byl doposud občanskoprávní úpravou nadměrně favorizován nájemce a pro pronajímatele bylo velmi obtížné vyvázat se z nájemního vztahu i v případech, kdy nájemce hrubě porušoval své povinnosti a zájem pronajímatele na ukončení nájemního vztahu tak byl zcela oprávněný a pochopitelný. Potřebu adekvátní právní ochrany pronajímatelů bytů nelze nijak zpochybnit. Zpochybnit již lze postup, jakým byla nová právní úprava přijata a jak je následně s novým právním režimem (ne)obeznámena veřejnost. Zároveň lze poukázat na to, že nová právní úprava jde mnohem dále, než by bylo v zájmu ochrany právního postavení pronajímatelů bytů nutné. V rámci novelizace se zákonodárci rovněž dopustili zjevné legislativní chyby, která ovšem může znamenat obrovské komplikace pro skupinu nájemníků zasluhujících ochranu nejvyšší, a to rodin s nezletilými dětmi.

Nikým nepozorovaný pozměňovací návrh zákona deregulujícího nájemné

Narozdíl od dlouhodobě diskutované otázky zvyšování nájemného nebylo přijetí radikálních změn úpravy nájemního vztahu doprovázeno adekvátní diskusí, a to laické ani odborné veřejnosti. Vládní návrh zákona o jednostranném zvyšování nájemného z bytu byl Poslanecké sněmovně předložen 26. 7. 2005, přičemž změna občanského zákoníku byla k tomuto návrhu připojena až během průchodu samotnou Poslaneckou sněmovnou, a to jako komplexní pozměňovací návrh Výboru pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí z 1. 12. 2005. 2) Ani během jednotlivých čtení nepožívala tato část zákona v poslanecké debatě přílišnou pozornost, která byla téměř výlučně soustředěna na „zakleté“ deregulované nájemné. Poněkud paradoxní je fakt, že za konečné přijetí zákona Poslaneckou sněmovnou se přičinili výlučně přítomní poslanci ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU. Poslanci ODS (byť z jejich iniciativy byla Výborem změna občanského zákoníku do zákona zařazena) návrh ve 3. čtení jednomyslně odmítli, neboť jim nevyhovovala kompromisně uhlazená první „deregulační“ část.

Vzhledem k tichému průběhu legislativního procesu a absenci jakékoli mediální debaty osoby potenciálně ohrožené (nejen) možností usnadněné výpovědi z nájmu bytu o stávajících radikálních změnách nevědí a nejsou tak seznámeny ani s postupem, jak se v takové situaci zachovat a legálními prostředky se hájit. Přitom pronajímatel bytu

je dle nové úpravy v některých případech oprávněn vypovědět nájemce z bytu bez předchozího přivolení soudu, je zpřísněna oznamovací povinnost nájemce ohledně osob spolubydlících (pod sankcí naplnění výpovědního důvodu), zpřísnějí se pravidla pro přechod nájmu bytu a došlo i k zásahu do regulace bytových náhrad. Z hlediska sociálně slabých osob (v mnoha případech rodin s nezletilými dětmi) u nichž existují největší potíže se zajištěním a následným udržením nájemního bydlení, lze spatřovat potenciálně závažné problémy vzhledem k jejich velmi omezeným schopnostem a možnostem svá práva hájit či včas vyhledat kvalifikovanou pomoc.

Hlavní změny hodné pozornosti každého nájemníka – výpověď bez přivolení soudu

Patrně nejmarkantnější změnou je nový režim výpovědi z nájmu bytu. Do účinnosti předmětné novely mohl pronajímatel bytu vypovědět nájem jen s předchozím přivolením soudu. Taxativní výčet důvodů, pro něž může pronajímatel sáhnout k výpovědi, v občanském zákoníku zůstal, ale u jedné skupiny těchto důvodů již pronajímatel přivolení soudu nepotřebuje. 3) Bez přivolení soudu může vypovědět nájem bytu mimo jiné tehdy, jestliže nájemce nebo ti, kdo s ním bydlí, přes písemnou výstrahu hrubě porušují dobré mravy v domě, nebo pokud nájemce hrubě porušuje své povinnosti vyplývající z nájmu bytu (např. nezaplátil nájemné a úhradu za plnění poskytovanou s užíváním bytu odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovanou s užíváním bytu nebo nedoplnil tzv. kauci, z níž pronajímatel čerpal, do původní výše). 4) Nájemce sice nezůstává zákonem nechráněn, když písemná výpověď musí obsahovat poučení nájemce o možnosti podat do šedesáti dnů žalobu na určení neplatnosti výpovědi k soudu, ale je samozřejmě otázkou, nakolik budou nájemníci neznalí nové právní úpravy schopni tuto možnost využívat. Do budoucna je tedy pouze na nájemci, zda se v zákonné lhůtě bude bránit výpovědi soudní žalobou, na něm bude ležet důkazní břemeno ohledně nenaplnění výpovědního důvodu tvrzeného pronajímatelem.

Hodnocení kritéria „hrubého porušování dobrých mravů v domě“ prováděné pronajímatelem může být subjektivní záležitostí. Pojem „dobrých mravů“ je pojmem natolik neurčitým, že jej jednotliví pronajímatelé mohou naplňovat zcela jiným (případně i ryze účelovým) obsahem. Pronajímatel je dle nové úpravy oprávněn sám

hodnotit naplnění této zákonné podmínky výpovědi a soud se jí bude zabývat pouze v případě, že se na něj nájemce stížený výpovědí obrátí. Soud bude v rámci případného řízení na určení neplatnosti výpovědi posuzovat naplnění výpovědního důvodu (resp. existenci formálních vad výpovědi), odpadá tak prostor pro moderační zásah v závislosti na okolnostech konkrétního případu, který existoval v řízení o přivolení k výpovědi (např. v případě neplacení nájemného možnost nastavení splátkového kalendáře dle aktuálních možností nájemce). Problémy může v praxi přinést i samotné doručování výpovědi. V občanském zákoníku není stanovena povinnost doručení do vlastních rukou nájemce. Bylo-li by možné i náhradní doručení, mohou nastat případy, kdy se nájemce o výpovědi ve lhůtě 60 dnů fakticky ani nedozví.

Konec automatického obnovování nájemních smluv

Dle nového ustanovení § 686a odst. 5 na nájem bytu nelze použít ustanovení o prodloužení nájmu (§ 676 odst. 2 občanského zákoníku). 5) Nelze tak již uvažovat možnost automatického prodloužení smluv sjednaných na dobu určitou, která u nájmu bytu existovala před novelou (v případě, že nájemce užíval byt i po skončení nájmu a pronajímatel se proti takovému jednání nebránil do 30 dnů u soudu návrhem na vyklizení bytu, nájemní smlouva se obnovovala za původně sjednaných podmínek). Nová právní úprava tento princip ve vztahu k nájmu bytu výslovně vyloučila, tudíž nájem na dobu určitou uplynutím sjednané doby bez dalšího končí a pronajímatel může podat příslušný návrh na vyklizení bytu. I v tomto ohledu je tedy nezbytná zvýšená ostražitost nájemníků – o možnosti výslovného prodloužení nájemní smlouvy je potřeba s pronajímatelem zavčas vyjednávat.

Kauce na nájemné

Občanský zákoník po novele umožňuje pronajímateli při sjednání nájemní smlouvy požadovat, aby nájemce složil peněžní prostředky k zajištění nájemného a úhrady za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu a k úhradě jiných svých závazků v souvislosti s nájmem (tzv. kauce). 6) Pro sociálně slabé může být nutnost složení většího finančního obnosu předem nepřekonatelnou překážkou v zajištění nájemního bydlení. Byť by byli schopni platit pravidelně nájemné a platby související.

S úpravou tzv. kauce souvisí i další sporné místo novely. Dochází ke změně definice dluhu, který odůvodňuje výpověď ze strany pronajímatele dle § 711 odst. 2 písm. b). Nově může pronajímatel vypovědět nájemní vztah i tehdy, když nájemce nedoplní kauci na původní úroveň poté, co byla pronajímatelem oprávněně odčerpána. Otázkou je, jak se nájemce o tomto čerpání spolehlivě dozví, neboť povinnost pronajímatele tento krok nájemci hlásit zakotvena není.

Hlášení osob žijících spolu s nájemcem v bytě

Významně bylo rozšířeno právo pronajímatele na informace o osobách bydlících v pronajatém bytě spolu s nájemcem. 7) Nájemce je nyní povinen písemně oznámit pronajímateli veškeré změny v počtu osob, které s ním žijí v bytě, a to do 15 dnů ode dne, kdy ke změně došlo. V příslušném písemném oznámení musí nájemce uvést také jména, příjmení, data narození a státní příslušnost těchto osob. Pokud nájemce uvedenou oznamovací povinnost nesplní ani do jednoho měsíce, považuje se to za hrubé porušení povinností nájemce zakládající možnost pronajímatele vypovědět nájem bytu bez přivolení soudu.

Lze pochopit zájem pronajímatele mít přehled o počtu osob, které obývají pronajímaný byt, ovšem požadavek písemného hlášení osobních údajů těchto osob, mezi nimi i státní příslušnosti spolubydlících osob je v tomto kontextu zcela neadekvátní a nepochopitelný.

V případě výpovědi bez přivolení soudu pouze provizorní přístřeší

Zasažena je i úprava bytových náhrad. Dle úpravy před předmětnou novelou mohl soud v případě, že šlo o rodinu s nezletilými dětmi a že existovaly důvody hodné zvláštního zřetele, rozhodnout i v situaci, kdy skončil nájemní poměr výpovědí pronajímatele z důvodu porušování dobrých mravů v domě či hrubého porušování povinností plynoucích z nájemního vztahu nájemcem, že nájemce má právo na náhradní ubytování, popřípadě na náhradní byt (nikoli pouze provizorní přístřeší). Novelou bylo předmětné ustanovení doplněno v tom smyslu, že takto soud může rozhodovat pouze na návrh nájemce.

Již tato změna samotná by znamenala nezanedbatelné zatížení nájemce, pokud by nájemce s nezletilými dětmi mohl být zvýšeně ochráněn rozhodnutím soudu o poskytnutí bytové náhrady v podobě náhradního bytu či

ubytování pouze na základě svého aktivního postupu. Zákodárce se ovšem v rámci předmětného ustanovení dopustil zjevného pochybení, když nezměnil odkaz na výpovědní důvody dle předchozí úpravy. Ustanovení § 712 odst. 5 tak ve stávající podobě odkazuje na již neexistující ustanovení § 711 odst. 1 písm. c) a d). 8) Moderační právo soudu ohledně bytových náhrad pro rodiny s nezletilými dětmi je tak i ve výjimečných případech platnou úpravou zcela vyloučeno.

Z hlediska Programu pro právní ochranu dětí Ligy lidských práv představuje nová občanskoprávní úprava nájemního bydlení potenciálně velké nebezpečí pro sociálně slabé rodiny s nezletilými dětmi, u nichž může docházet k hromadnému podávání výpovědí pronajímateli bytů. Na straně pronajímatelů může hrozit využívání nových možností spojené s využitím právní neznalosti nájemníků.

Informovanost nájemníků je nutná

Dle vyjádření Sdružení na ochranu nájemníků představuje novela občanského zákoníku úpravu odpovídající evropským standardům v této sféře právní regulace. 9) Ovšem i v případech, kdy budou výpovědi ze strany pronajímatelů bytů faktickými okolnostmi podloženy, nelze opomenout související okolnosti. Česká republika nemá vytvořený systém sociálního bydlení a není připravená zachytat síť pro vyšší počet bezprizorních osob. Byť se může z hlediska pozitivního práva jednat o úpravu souladnou s evropskými standardy, je nutné zohlednit české specifické podmínky. Stejná regulace zde může mít mnohem horší dopad než v evropských zemích, kde fungují alternativy k nájemnímu bydlení pro sociálně slabé.

V souvislosti s novelou občanského zákoníku je v první řadě nutné zajistit informovanost nájemců bytů (např. stávajících či potenciálních klientů neziskových organizací), aby věděli, že je nutné dbát na precizní dodržování všech povinností z nájemního vztahu plynoucích. Není možné zanedbávat jakékoli varovné signály a v případě doručení výpovědi ze strany pronajímatele vyčkávat s vlastními aktivními kroky.

Autorka působí v Lize lidských práv.

Poznámky:

- 1) K nahlédnutí na http://www.mvcr.cz/sbirka/2006/zakon_03.html#castka_37.
- 2) Možnost seznámit se s postupem zákona skrze

obě komory Parlamentu lze na <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=1059>.

3) § 711

(1) Pronajímatel může vypovědět nájem pouze z důvodů uvedených v zákoně.

(2) Pronajímatel může vypovědět nájem bez přivolení soudu:

a) jestliže nájemce nebo ti, kdo s ním bydlí, přes písemnou výstrahu hrubě porušují dobré mravy v domě;

b) jestliže nájemce hrubě porušuje své povinnosti vyplývající z nájmu bytu, zejména tím, že nezaplátil nájemné a úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu ve výši odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu nebo nedoplnil peněžní prostředky na účtu podle § 686a odst. 3;

c) má-li nájemce dva nebo více bytů, vyjma případů, že na něm nelze spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden byt;

d) neužívá-li nájemce byt bez vážných důvodů nebo byt bez vážných důvodů užívá jen občas;

e) jde-li o byt zvláštního určení nebo o byt v domě zvláštního určení a nájemce není zdravotně postižená osoba.

(3) Písemná výpověď pronajímatele musí být doručena nájemci. V písemné výpovědi pronajímatele musí být uveden důvod výpovědi, výpovědní lhůta (§ 710 odst. 2), poučení nájemce o možnosti podat do šedesáti dnů žalobu na určení neplatnosti výpovědi k soudu, a pokud nájemci podle tohoto zákona přísluší bytová náhrada, závazek pronajímatele zajistit nájemci odpovídající bytovou náhradu.

(4) Má-li nájemce právo na náhradní byt nebo na náhradní ubytování, je povinen byt vyklidit do 15 dnů po zajištění odpovídajícího náhradního bytu nebo náhradního ubytování.

(5) Nájemce není povinen byt vyklidit, pokud podá ve lhůtě šedesáti dnů ode dne doručení výpovědi žalobu na určení neplatnosti výpovědi a řízení není ukončeno pravomocným rozhodnutím soudu.

4) K zákonnému zakotvení tzv. kauce v novém ustanovení § 686a občanského zákoníku níže v textu.

5) § 676

(1) Nájem skončí uplynutím doby, na kterou byl sjednán, nedohodne-li se pronajímatel s nájemcem jinak.

(2) Užívá-li nájemce věci i po skončení nájmu a pronajímatel proti tomu nepodá návrh na vydání věci nebo na vyklizení nemovitosti u soudu do 30 dnů, obnovuje se nájemní smlouva za týchž podmínek, za jakých byla sjednána původně. Nájem sjednaný na dobu delší než rok se obnovuje vždy na rok, nájem sjednaný na dobu kratší se obnovuje na tuto dobu.

6) § 686a

(1) Pronajímatel je oprávněn při sjednání nájemní smlouvy požadovat, aby nájemce složil peněžní prostředky k zajištění nájemného a úhrady za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu a k úhradě jiných svých závazků v souvislosti s nájmem. Pronajímatel uloží složené peněžní prostředky na svůj zvláštní účet, společný pro všechny nájemce, u peněžního ústavu.

(2) Výše složených peněžních prostředků nesmí

přesáhnout trojnásobek měsíčního nájemného a zálohy na úhradu za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu.

(3) Pronajímatel je oprávněn tyto prostředky použít k úhradě pohledávek na nájemném a k úhradě za plnění poskytovaná v souvislosti s užíváním bytu nebo k úhradě jiných závazků nájemce v souvislosti s nájmem, přiznaných vykonatelným rozhodnutím soudu nebo vykonatelným rozhodčím nálezem nebo nájemcem písemně uznaných. Uvedené pohledávky má pronajímatel právo započíst proti pohledávce na vrácení úhrady podle odstavce 1. Nájemce je povinen doplnit peněžní prostředky na účtu u peněžního ústavu na původní výši, pokud pronajímatel tyto peněžní prostředky oprávněně čerpal, a to do jednoho měsíce.

(4) Po skončení nájmu je pronajímatel povinen vrátit nájemci nebo jeho právnímu nástupci složené peněžní prostředky s příslušenstvím, pokud nebyly oprávněně čerpány podle odstavce 3, a to nejdéle do jednoho měsíce ode dne, kdy nájemce byt vyklidil a předal pronajímateli.

(5) Na vyplacení peněžních prostředků ze zvláštního účtu má jinak právo strana, které svědčí rozhodnutí soudu nebo jiného veřejného úřadu se stejnými účinky.

(6) Na nájem bytu nelze použít ustanovení o prodloužení nájmu (§ 676 odst. 2).

7) § 689

(1) Nájemce a osoby, které žijí s nájemcem v bytě, jsou povinny řádně užívat byt, společné prostory a zařízení domu a řádně požívat plnění, jejichž poskytování je s užíváním bytu spojeno.

(2) Nájemce je povinen písemně oznámit pronajímateli veškeré změny v počtu osob, které žijí s nájemcem v bytě, a to do 15 dnů ode dne, kdy ke změně došlo. V písemném oznámení nájemce uvede jména, příjmení, data narození a státní příslušnost těchto osob.

(3) Nesplní-li nájemce povinnost podle odstavce 2 ani do jednoho měsíce, považuje se to za hrubé porušení povinností podle § 711 odst. 2 písm. b).

8) § 712 odst. 5

Skončí-li nájemní poměr vypovědí pronajímatele podle § 711 odst. 2 písm. a), b), c) a d), stačí při vyklizení poskytnout přístřeší. Jde-li o rodinu s nezletilými dětmi a skončil-li nájemní poměr vypovědí pronajímatele podle § 711 odst. 1 písm. c) a d), může soud na návrh nájemce, jsou-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnout, že nájemce má právo na náhradní ubytování, popřípadě na náhradní byt. Přístřeším se rozumí provizorium do doby, než si nájemce opatří řádné ubytování a prostor k uskladnění jeho bytového zařízení a ostatních věcí domácí a osobní potřeby; v těchto případech může být bytová náhrada poskytnuta i mimo obec, v níž je vyklizovaný byt.

9) Stanovisko SON k změnám občanského zákoníku a rozhodování Ústavního soudu ve věcech nájemného na <http://www.son.cz/aktualne/2006/05.php>.

Publikováno: 31. 5. 2006

Mezinárodní únosy dětí, I. díl

JUDr. Pavlína Vondráčková,

JUDr. Jindřich Kloub

Mezinárodní únosy dětí mohou být považovány za problematiku spíše výjimečnou. Opak je však pravdou. Důvodem je skutečnost, že řada rodičů, kteří přemístí dítě do jiného státu než je jeho domovská země, tj. stát ve kterém má dítě obvyklé bydliště, ani netuší, že porušili právní předpisy a dopustili se tak protiprávního jednání – mezinárodního únosu. Rodič, který realizuje přemístění dítěte, ve většině případů neví, že zasahuje nejen do práv druhého rodiče, ale též do práv uneseného dítěte. Tento rodič se k přemístění uchýlí zpravidla z důvodů narušení partnerského vztahu s druhým rodičem dítěte; kdy se mu jediným řešením v partnerské krizi jeví odjezd do svého domovského státu, ve kterém hledá zázemí v příbuzných, přátelích, ale též v místní jurisdikci.

Důvodem je i domácí násilí

Rodičem odjíždějícím ze státu obvyklého pobytu dítěte do svého domovského státu bývají zpravidla ženy a nebývá výjimkou, že příčinou jejich odjezdů je i domácí násilí páchané otcem dítěte na nich nebo dokonce i na dítěti. Ženy volí odjezd do své vlasti většinou po určité negativní zkušenosti s právním systémem v zemi obvyklého pobytu. Často bývají handicapované neznalostí místního právního řádu a v některých případech i jazykově, a tak se jim zdá nejjednodušším vymanit se z jurisdikce cizí země a dále řešit svou situaci v domovském státě.

Není výjimkou, že nebývají zcela přesně informovány a dá se říci, že někdy jsou doslova dezinformovány, českými zastupitelskými úřady, které jim sice pomohou vycestovat, ale již se nezabývají právními důsledky, ke kterým protiprávním přemístěním dojde. Rada rodičů, kteří přemístí dítě z místa jeho obvyklého pobytu, aniž by měli místní jurisdikci dítě svěřeno do péče, si závažným způsobem zkomplikuje situaci a riskuje, že druhý rodič vyvine aktivitu k nařízení návratu dítěte zpět. K únosům dětí se však neuchylují pouze ženy, ale tento způsob volí i muži - většinou jako nástroj k řešení partnerských neshod.

Únosy nemusí být vždy od počátku motivovány trvalým opuštěním státu obvyklého pobytu, ačkoli tento druh únosů převládá, ale mohou sloužit i jako prostředek určitého nátlaku na druhého partnera. Únosy se nerealizují výhradně ze zahraničí do České republiky, ale i naopak.

Relevantní právní úprava

Právní úprava týkající se přemístění dětí do a z České republiky doznala změn zejména po roce 1989 v souvislosti s otevřením státních hranic, kdy přemístění dětí začalo být v porovnání s minulým obdobím jednodušší, a tím i početnější. Po roce 1989 bylo nepochybně uzavřeno i více smíšených manželství, neboť se českým občanům otevřela cesta k pobytu v cizích státech využívaná zpravidla za účelem studia či zaměstnání. Česká republika též přistoupila k řadě mezinárodních úmluv, jež stanoví práva dětí, zákaz jejich diskriminace, postupy a podmínky pro navrácení dětí do státu jejich obvyklého pobytu apod. Jedním z nejzásadnějších předpisů, ke kterým se Česká republika přihlásila je Úmluva o právech dítěte (New York 1989), kterou je ČR vázána od 6. 2. 1991. Mezi další významné úmluvy náleží Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (Haag 1980), k níž ČR přistoupila dne 28. 12. 1992 v Haagu (označovaná též jako „Haagská úmluva“) a kterou je vázána od 1. 3. 1998. Dále lze jmenovat i Evropskou úmluvu o uznání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí (Lucemburk 1980), kterou je ČR vázána od 1. 7. 2000. Uvedené mezinárodní úmluvy upravují v rámci mezinárodního práva soukromého spolupráci a pravomoc orgánů veřejné moci smluvních států při zajištění návratu neoprávněně přemístěných dětí i vymáhání a uznávání práv rodičů.

V návaznosti na přijetí uvedených mezinárodních úmluv byl zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zřízen Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně, jehož úkolem je jednak zajištění sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k cizině a dále výkon pravomocí a povinností ústředního orgánu, jehož zřízení předpokládá článek 6 Haagské úmluvy. Ústřední orgány smluvních států mají povinnost navzájem spolupracovat a podporovat spolupráci mezi příslušnými orgány ve svých státech k zajištění bezodkladného návratu dětí a k dosažení dalších cílů úmluvy. Úkolem těchto orgánů je například zjistit místo pobytu dítěte, které bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo, činit

předběžná opatření s cílem uchránit dítě další újmě, vstoupit v kontakt s rodičem – únoscem, sdělovat informace týkající se sociálního postavení dítěte a zajistit dobrovolné vrácení dítěte nebo alespoň působit tak, aby bylo možné mezi rodiči uzavřít smír. Vyžadují-li to okolnosti, mají ústřední orgány též povinnost poskytnout poškozenému rodiči právní pomoc a radu a zajistit taková správní opatření, jež jsou nutná a vhodná k zajištění bezpečného návratu dítěte.

Pokud jde o úpravu právního postavení dětí ve vztahu k cizině, bylo by možné jmenovat řadu dalších úmluv. Cílem tohoto článku však není zabývat se všemi aspekty vztahů dětí a rodičů, resp. osvojitelů, pokud je zde dán mezinárodní prvek, ale účelem je podat základní informaci o problematice mezinárodněprávních únosů dětí. Jde o oblast, která není obecně příliš známa a sledována ani v řadách odborné veřejnosti a je diskutována především na úrovni státních orgánů, do jejichž kompetence náleží, popř. neziskových organizací, zabývajících se poskytnutím právní pomoci osobám, jejichž práva byla porušena.

Právní následky únosů

Motivy rodičů, jež unesou vlastní dítě, a to obvykle do svého domovského státu, lze v zásadě rozdělit do několika skupin:

1. Snaha rodiče utéci z prostředí, které začne v důsledku nesouladu s životním partnerem považovat za nepřátelské, nemajíc v něm oporu a neorientujíc se ve svých právech, jež mu dává místní jurisdikce.
2. Snaha rodiče přimět druhého partnera k respektování jím vyznávaných životních zásad a dosáhnout kompromisu při řešení konfliktů pramenících z etnických odlišností obou rodičů a rozdílného životního stylu.
3. Snaha rodiče dosáhnout toho, že v důsledku zdlouhavého procesu a taktéž toho, co by se dalo nazvat „výhodou jurisdikce“ či „výhodou domácí prostředí“, dojde k úpravě práv k dítěti v jeho prospěch, a to na úkor práv druhého rodiče.
4. Snaha utéci ze zdánlivě bezvýchodné situace a ochránit tak sebe a dítě před druhým rodičem v případech obvykle zahrnujících domácí násilí. Únoscem bývá v naprosté většině případů matka – oběť domácího násilí přivdaná do rodné země otce dítěte, v níž se dosud neasimilovala. Dojde-li za této situace

k neshodám mezi rodiči či dokonce k projevům domácího násilí, je únos dítěte do domovského státu pro matku útěkem z neznámého prostředí do „bezpečí“.

Únosem dítěte dochází jednak k zásahu rodiče – únosce do práv druhého rodiče na péči o dítě, ale též do práv uneseného dítěte, a to především práva na to být vychovááno oběma rodiči (čl. 7 a čl. 18 Úmluvy o právech dítěte), právo na nezasahování do rodinného života v rozporu s právem (čl. 16 Úmluvy o právech dítěte), právo dítěte na to nebýt svévolně přemístěno z místa obvyklého bydliště (čl. 11 Úmluvy o právech dítěte) a právo nebýt zbaveno svého rodinného prostředí (čl. 20 Úmluvy o právech dítěte).

V případě neoprávněného přemístění dítěte na území jiného státu je možno domáhat se jeho návratu v zásadě dvojím způsobem. Buď ve zvláštním řízení o navrácení dítěte na základě Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí či v řízení o uznání a výkonu soudního rozhodnutí, v rozporu s nímž došlo k přemístění dítěte, a to ve státě, kde se dítě nachází (např. dle Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, či dle nařízení Rady (ES) č. 2201/2003). S ohledem na v nedávné době přijaté nařízení Rady ES č. 2201/2003, které modifikuje Haagskou úmluvu, lze právní režim řízení o nařízení návratu dle této úmluvy, podle níž se postupuje v drtivé většině v případě únosů dětí, zjednodušeně rozdělit na režim používaný v případě únosů mezi členskými státy EU (s výjimkou Dánska) a režim užívaný v případě únosů mezi ostatními státy, jež jsou smluvními stranami Haagské úmluvy.

Haagská úmluva a praxe českých orgánů

Haagská úmluva ve své preambuli stanoví účel, který sledovaly smluvní státy při jejím vytvoření. Na základě zkušenosti nabyté u českých soudů lze konstatovat, že jsou tato úvodní ustanovení přehlížena, ačkoli mají mimořádnou důležitost. Haagská úmluva svým obsahem navazuje na úpravu obsaženou v Úmluvě o právech dítěte, která stanoví, že každé dítě má v dětství nárok na zvláštní péči a pomoc, že je rodina základní jednotkou společnosti a přirozeným prostředím, ve kterém má dítě vyrůstat v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Úmluva o právech dítěte

považuje za dítě osobu mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve (čl. 1 Úmluvy o právech dítěte). Haagská úmluva se vztahuje na všechny děti, které měly v době bezprostředně před protiprávním přemístěním či porušením práva styku s nimi své obvyklé bydliště ve smluvním státě a které nedosáhly věku 16 let (čl. 4 Haagské úmluvy). Haagská úmluva stejně jako Úmluva o právech dítěte povyšuje zájmy dětí nad jakékoli jiné zájmy. Jejím cílem je chránit děti mezinárodní úpravou před škodlivými účinky jejich protiprávního přemístění nebo zadržování a stanovit postupy k zajištění jejich bezodkladného návratu do státu jejich obvyklého bydliště, jakož i zajistit ochranu práva styku s nimi.

Nicméně praxe českých soudů i Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí spočívá v mechanickém aplikování Haagské úmluvy v tom směru, že tyto orgány považují a priori jakékoli přemístění dítěte za škodlivé. Přičemž i William Duncan, jeden z hlavních tvůrců Haagské úmluvy, kladl velký důraz na individualitu každého případu, v rámci něhož by měly soudy citlivě posuzovat, zda-li je přemístění dítěte škodlivé a především lépe aplikovat ustanovení čl. 13 Haagské úmluvy umožňující odmítnout návrat dítěte, pokud je vážné nebezpečí, že by návrat dítě vystavil fyzické nebo duševní újmu nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Uvedené ustanovení dává soudům velmi široký prostor pro zvážení dopadů, které by návrat pro dítě mohl znamenat, a nelze zapomínat, že i v řízení dle Haagské úmluvy jsou soudy povinny postupovat v souladu s ustanovením článku 3 Úmluvy o právech dítěte, dle něhož je zájem dítěte předním hlediskem při každé činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované soudními, správními či legislativními orgány.

Řízení o navrácení dítěte

Dojde-li k neoprávněnému přemístění dítěte, může se rodič, jehož práva byla přemístěním porušena, obrátit na ústřední orgán svého domovského státu či státu, kde se dítě nachází se žádostí o pomoc při zajištění jeho návratu. Poté co tak učiní, tak ústřední orgán státu, kde se dítě nachází, začne činit opatření směřující k dobrovolnému navrácení dítěte. Nejprve písemně vyzve rodiče-únosce k návratu s dítětem do státu jeho obvyklého pobytu. Případě též oznámí soudu či dalším orgánům státu, kde se dítě nachází a kde se koná řízení o věcnou úpravu práv k dítěti, že se jedná o dítě, které bylo neoprávněně přemístěno ve smyslu čl. 3 Haagské úmluvy.

Toto oznámení s sebou nese závažné právní účinky, neboť po jeho učinění nemohou tyto orgány věcně rozhodnout o právu péče o dítě a to až do doby, dokud nebude rozhodnuto, že dítě nemá být podle Haagské úmluvy navraceno, popřípadě nebude-li podán návrh soudu na nařízení navrácení dítěte v přiměřené lhůtě po obdržení oznámení (čl. 16 Haagské úmluvy). Jedná se o velice závažné ustanovení, neboť naprostá většina rodičů-únosců poté, co přijedou s dítětem do svého domovského státu, okamžitě podá návrh na rozvod a svěřeni dítěte do své péče. Dojde-li však v průběhu tohoto opatrovnického řízení k učinění zmíněného oznámení, je soud před nímž opatrovnické řízení probíhá, povinen ho přerušit až do doby, kdy buď bude soudem zamítnut návrh na navrácení dítěte dle Haagské úmluvy, či ho oprávněná osoba v přiměřené lhůtě u příslušného soudu vůbec nepodá.

Samotné soudní řízení o navrácení dítěte je zahajováno na návrh oprávněné osoby u příslušného soudu, který na počátku tohoto řízení nejprve zkoumá, zda-li došlo k protiprávnímu přemístění ve smyslu článku 3 Haagské úmluvy. Protiprávnost přemístění nebo zadržení dítěte upravuje čl. 3 Haagské úmluvy tak, že přemístěním bylo porušeno právo péče o dítě osoby či jiného subjektu dle práva státu, v němž mělo dítě obvyklé bydliště před přemístěním a které bylo před přemístěním skutečně vykonáváno či by bylo vykonáváno, nedošlo-li by k přemístění. Důkazní břemeno k prokázání, že došlo k protiprávnímu přemístění dítěte ve smyslu článku 3 Haagské úmluvy leží na navrhovateli.

Právo péče o dítě, jak je definuje Haagská úmluva, může vyplývat zejména ze zákonů nebo ze soudního nebo správního rozhodnutí nebo z dohody platné podle právního řádu daného státu. Právo péče o dítě definuje čl. 5 Haagské úmluvy jako právo vztahující se k péči o osobu dítěte, zejména právo určit místo pobytu dítěte, čemuž v kontextu české právní úpravy bychom mohli přirovnat právo rodičů z rodičovské zodpovědnosti ve smyslu § 31 odst. 1 písm. a) zákona o rodině, tak právo rodiče, jemuž bylo dítě svěřeno do péče dle § 26 či § 50 zákona o rodině, a dále práva pěstouna, poručníka a ústavního zařízení. Právo styku s dítětem tak, jak je definováno v čl. 5 bod b) Haagské úmluvy, lze v intencích české právní úpravy přirovnat k právu styku upravenému rozhodnutím dle § 27 zákona o rodině.

Požadavek rychlosti řízení není vždy snadné naplnit

Aby byly minimalizovány negativní dopady neoprávněného přemístění na dítě samotné, je Haagská úmluva postavena na požadavku rychlosti řízení. V případě, že má dojít k nařízení navrácení dítěte do státu jeho obvyklého pobytu, tak je bezpodmínečně třeba, aby se tak stalo dříve, než si zvykne na prostředí ve státě, kam bylo přemístěno, jinak návratem dojde k jeho další traumatizaci. Podle čl. 11 Haagské úmluvy je příslušný soudní orgán povinen rozhodnout do šesti týdnů od zahájení řízení. V opačném případě musí poskytnout navrhovateli nebo ústřednímu orgánu požádaného státu zdůvodnění, proč dochází k průtahům.

Rozhodnout neprodleně o návratu dítěte však nebývá vždy snadnou záležitostí, neboť soud se musí zabývat veškerými aspekty případu a provádět poměrně složité dokazování. Může tak ze zcela objektivních příčin dojít k situaci, že než soud rozhodne o případném návratu dítěte do státu jeho obvyklého bydliště, dítě se v novém prostředí zcela asimiluje a pokud jde o dítě malé, může během doby v domovském státě rodiče – únosce zcela ztratit schopnost dorozumět se jazykem svého druhého, poškozeného rodiče. V takových případech je často rodičem únoscem namítáno, že dítě se snadno šilo s novým prostředím, ve kterém má kamarády, popř. začalo navštěvovat školní docházku apod. a návrat by pro dítě byl návratem do cizího prostředí a mohl by mu způsobit újmu.

V této souvislosti je třeba podtrhnout, že soudy v rámci řízení o návratu dítěte nezkoumají rodičovské předpoklady k péči o dítě a nemají pravomoc nařídit návrat i rodiči – únosci. V některých případech by totiž návrat rodiče – únosce mohl být v zemi, z níž bylo dítě uneseno, právně postižitelný. Soud se tak k námitce rodiče – únosce, že dítěti vznikne návratem újma, zabývá řadou otázek včetně věku dítěte a vztahy na rodiče – únosce. Často si soud pro své rozhodnutí obstarává různé znalecké posudky, např. z oboru psychologie. Při řízení je však třeba vždy prioritně sledovat zájem dítěte, který nemusí za každých okolností korespondovat se zájmy a názory jeho rodičů. Soud po zhodnocení veškerých důkazů ve věci rozhodne, zda-li je na místě návrat nařídit či nikoli.

Je-li návrat nařízen, stojí rodič – únosce před složitým rozhodnutím, má-li se navrátit zpět s dítětem. Některé právní řády totiž umožňují poškozenému rodiči, aby si ve svém domovském státě po únosu dítěte opatřil rozsudek, který mu zajistí dočasné právo péče k unesenému dítěti. Tento rozsudek by mu měl pomoci při zajištění návratu dítěte podle Haagské úmluvy. Rozsudek nesvěřuje zůstavšímu rodiči právo péče o dítěte trvale, ale jen do doby, než bude přijato konečné rozhodnutí. Některé z těchto rozsudků bývají časově omezené (např. stanovením určitého počtu týdnů) nebo uskutečněním určité události (např. navrácením dítěte), která způsobí zánik účinnosti rozhodnutí a přikáže stranám navrátit se k soudu za účelem dokončení řízení o právo péče o dítě. Ačkoli tyto „předběžné rozsudky“ by neměly mít vliv na konečné rozhodnutí o svěřením dítěte do péče jednomu z rodičů a řízení by mělo probíhat v nejlepším zájmu dítěte, lze si představit, jak bude soudem na rodiče – únosce, který porušil práva druhého rodiče a právní řád státu, ve kterém je realizováno konečné rozhodnutí, nahlíženo.

Právo péče o dítě dle Haagské úmluvy

Haagská úmluva definuje právo péče o dítě nepříliš určitě a ponechává tak v této věci prostor pro vyjádření příslušných orgánů státu obvyklého pobytu dítěte, aby určily na základě své jurisdikce, zda-li došlo k protiprávnímu přemístění dítěte. Lze se setkat s případy, že soud státu obvyklého pobytu dítěte vydal před přemístěním dítěte rozhodnutí, z něhož vyplývá, že dítě sdílí s rodičem - únoscem bydliště a druhému rodiči je stanoveno právo styku s dítětem ve vymezenou dobu. Z takového rozhodnutí by se dalo dovodit, že rodiči – únoscí svědčilo právo péče ve smyslu čl. 5 Haagské úmluvy, zatímco druhému rodiči jen právo styku, a proto přemístěním dítěte nebyla porušena práva zůstavšího rodiče. Přesto stát poškozeného rodiče na jeho žádost vydá rozhodnutí, kterým stvrdí, že poškozený rodič vykonával právo péče k dítěti ve smyslu čl. 5 Haagské úmluvy a přemístěním dítěte byla porušena jeho práva.

Je pochopitelné, že snahou každého státu je chránit zájmy svých občanů a tak může dojít k situaci, že přemístivší rodič je zastupitelskými úřady ubezpečován, že mu na základě předběžného rozhodnutí soudu svědčí právo péče o dítě a že přemístění nemůže být považováno za protiprávní. Dodatečné rozhodnutí domovského státu poškozeného rodiče však může celou záležitost zvrátit a přemístivší rodič, ačkoli se domníval, že

přemístění dítěte je legální, je považován za únosce se všemi s tím spojenými právními důsledky. Z uvedeného vyplývá jedno zásadní poučení, že každý rodič, který hodlá trvale opustit s dítětem stát jeho obvyklého pobytu, by si měl ve vlastním zájmu, ale především v zájmu dítěte, nejprve zjistit, zda-li druhému rodiči svědčí právo péče o dítě dle jurisdikce tohoto státu. Pokud mu příslušný orgán tamního státu potvrdí, že nebylo omezeno právo péče o dítě druhého rodiče nebo nebude jednoznačné a prokazatelné, že druhý rodič právo péče o dítě fakticky nevykonává, nelze přemístění doporučit. Jinak se rodič – únosce vystavuje riziku, že soudní orgán jeho domovského státu nařídí návrat dítěte.

Taktičtějším je v daném případě setrvat ve státu obvyklého pobytu dítěte do doby, než získá rozhodnutí, kterým by bylo dítě svěřeno do jeho péče. S ohledem na rostoucí případy agresivity a domácího násilí v rodinách, však nemusí být pro postižené osoby setrvání ve státě obvyklého pobytu dítěte po delší dobu únosné. Navíc řízení o úpravě poměrů k dítěti může trvat několik měsíců a dokonce i let. Situace se tak může jevit velmi bezvýchodně. Rozhodne-li se týraný rodič, resp. rodič týraného dítěte přes veškerá rizika s tím související dítě přemístit, měl by si předem zajistit dostatečné množství důkazů o nesnesitelnosti situace, jako např. lékařská vyšetření potvrzující fyzické napadení ze strany druhého rodiče, policejní zprávy apod., neboť ve svém domovském státě bude muset v řízení o navrácení dítěte unést důkazní břemeno zdůvodňující, proč zvolil cestu přemístění dítěte a z jakého důvodu by dítěti vznikla návratem závažná fyzická či psychická újma.

Bez významu rovněž není materiální stránka věci, neboť někteří rodiče opouštějí domovský stát dítěte zcela bez finančních prostředků a zůstanou tak v procesu o navrácení dítěte odkázáni na pomoc neziskových organizací. Ačkoli tyto organizace umožní rodiči – únosci právní pomoc bezplatně či s minimálními náklady, nemohou nést finanční zatížení související s opatrováním důkazů. Opatrování si důkazů ze státu, kam bylo dítě přemístěno, je velmi problematické a téměř neproveditelné, pokud není zajištěna kontaktní osoba v domovském státě dítěte.

Závěrem

Na závěr této části je třeba poznamenat, že sňatek s cizincem je velmi vážným rozhodnutím a mnozí partneři si neuvědomují, jaké právní komplikace jim mohou v budoucnu

nastat. Lze doporučit, aby se snoubenci již před sňatkem dohodli, kde bude jejich obvyklé bydliště a obvyklé bydliště jejich dětí. Na základě toho musí být srozuměni s tím, že se na ně a jejich děti pak bude vztahovat jurisdikce tohoto státu.

V dalším pokračování se zaměříme na odlišnosti v řízení dle Haagské úmluvy v případě únosů mezi členskými státy EU (s výjimkou Dánska) a dále na specifická řízení dle Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí a též na řízení dle Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí.

Pavλίna Vondráčková je advokátka, Jindřich Kloub je advokátní koncipient. Spolupracují s Ligou lidských práv.

Publikováno: 19. 4. 2006

Kdo bude vládnout internetu

Zuzana Motuzová

Když vznikl internet, většinu jeho tvůrců nenapadlo, že jeho společenský rozměr dosáhne za vědecké, experimentální a intelektuální představy. Připojení v současnosti znamená odtržení se od tradiční vázanosti na fyzickou identitu a místo a osvobození od podřizování se lokálním pravidlům. Přesně lokalizovaný, místem svázaný život a identita byly dlouho omezením, které bránilo v rozvoji mnohých myšlenek, nejen pro jejich nesnadné rozšiřování, ale i z důvodu závislosti člověka na „normativní situaci“ prostředí, ve kterém působil. Dnes je internet propleten všemi možnými pravidly, dokonce i právními, které podle jeho původních obyvatelů znamenají pro podstatu internetu výrazné omezení. Regulace internetu, protože je globálního charakteru, vyžaduje i globální přístup. 1) Tedy přístup na úrovni široké veřejné diskuse s vládou a prezentace těchto požadavků mezinárodnímu společenství. Tato potřeba vyvstává ze samotné významové kvality internetu.

Síla a slabost samoregulace

Základním prvkem pro zjišťování, zda-li je internet schopen samoregulace, je jednotlivec, komunita a prostředí, ze kterého pocházejí. Podle Timothy Wu by se internetu mělo dostat pozornosti jako subjektu mezinárodního práva. 2) Fakt, že pro část akademické veřejnosti se internet stal neregulovatelným, by podle něho

mohl znamenat, že právní suverenita internetu je reálná. Suverenita internetu a jeho postavení jako subjektu mezinárodního práva by znamenala potvrzení rozdvojené příslušnosti občanů jednotlivých států k internetu (netizenship) a zároveň k jejich národnímu státu (citizenship). Teoreticko-právní základ argumentu proti teorii internetu jako subjektu mezinárodního práva je v tom, že za subjekt mezinárodního práva lze bezpodmínečně považovat pouze subjekt, který je způsobilý k právům a povinnostem. Jelikož internet není regulovatelný, není ani subjektem schopným převzít na sebe práva a povinnosti, a sám o sobě nemůže být ani subjektem regulujícím.

Pro to, aby internet mohl být považován za na státní regulaci nezávislý prostor, by bylo potřeba najít toho, kdo by se stal nositelem jeho suverenity, anebo akceptovat a ponechat internet jako zcela mimořádný, na státu a právu nezávislý prostor, kde může každý zcela svobodně činit, co si přeje. Proti tomuto přístupu existují protiargumenty, které se opírají o již mezinárodním právem deklarované hodnoty, zakotvené v mezinárodních smlouvách o lidských a politických právech. Internet by zajisté neměl být prostorem pro propagaci myšlenek propagujících nacismus, genocidu a myšlenky, které jsou schopny vyvolat rasově, etnický, nebo nábožensky motivovanou nenávisť.

Naproti tomu, široké spektrum internetových komunit deklarovalo vůli být na státu nezávislémi. Argumentují, že stát není tvůrcem internetu, 3) jednotlivec není státu nic dlužen. Z hlediska obhajování samoregulace internetu by se dalo říct, že každý jednotlivec má právo vstoupit na neobydlené území a dělat si tam, co se mu líbí. Internet tedy můžeme přirovnat k neobydlenému území, nebo k zemi nikoho. Ne všichni ale jsou ochotni podříditi se téměř anarchické vizi neregulovaného internetu. Očekávání, že stát zabezpečí určitý standard ochrany, tu stále jsou a možná i sílí.

Internetové komunity jsou však heterogenní entity 4) a jednotliví jedinci mají různou představu o tom, kdo bude regulovat jejich chování, respektive chránit jejich práva. Heterogenita komunit znamená, že v jejich rámci existují roztroušené představy o míře, kterou bude jejich chování regulováno. Internet, který nepotřebuje právo, podle mnohých znamená absolutní svobodu. Dovedení internetové svobody ad absurdum znamená, že není potřeba ani neformálních pravidel komunit, například žádnou netiquette.

Podle jiných samoregulace znamená konsensus komunity na určitém systému pravidel. A internetové komunity deklarují, 5) že v jejich rámci existuje vůle spravovat se samy. Jedním z důvodů, proč se k tomuto cítí povolané je, že se komunity považují za prvotní okupanty internetu. Z tohoto hlediska by se komunity mohly stát nositeli jeho suverenity a jako takové převzít na sebe práva a povinnosti, které suverénovi přislouchají.

Proti tomu ale existuje několik argumentů. V první řadě na internetu existuje obrovské množství heterogenních komunit, které by jen stěží mohly deklarovat svou vůli společně, respektive těžko by tyto deklarace mohly reprezentovat vůli všech jejich členů a všech komunit. Společná pravidla pro všechny komunity internetu nejsou reálná, protože neexistuje společná linie priorit, která by všechny komunity spojila. Respektive jejich existence byla deklarována, 6) na druhou stranu za slova těchto deklarací by se mohly ukrýt i ti, kteří mají v úmyslu se chovat protiprávně a získávat tak neoprávněný prospěch na úkor ostatních.

Dalším protiargumentem je heterogenita všech jednotlivých uživatelů internetu. Každý pochází z geograficky a kulturně rozličného prostředí a každý očekává od internetu něco jiného. Společně manifestovaná vůle tak rozdílných subjektů by nemohla reprezentovat skutečnou a relevantní vůli. Navíc, existuje rozdíl v motivaci a prioritách stanovování pravidel pro různé komunity. Jedni jsou motivováni svobodou a tolerancí, výměnou informací a hodnot, prioritou dalších je mít kontrolu nad vším a všemi, co se v rámci komunity odehrává. Proto bude pro co nejširší svobodu na státní regulaci nejdůležitější jednotlivce a jeho vůle.

Dohoda o způsobu regulace internetu by tedy měla být věcí společenské smlouvy mezi jednotlivcem a státem, analogicky k dohodám v rámci demokratické společnosti, kdy výsledný způsob vlády je otázkou volebních preferencí. Deklarace o nezávislosti internetu nemohou reprezentativně zjistit vůli každého z nás, proto musí být tato vůle zjišťována jinými metodami. Jednou z těchto metod je veřejná diskuse, i když tato bude objemově snad největší, jaká kdy probíhala.

Co by mohla vláda udělat pro jednotlivce?

Při úvahách o vládnoucí autoritě na internetu autor vychází z modelu vztahu jednotlivce a státu, kdy stát vystupuje jako dlužník a jednotlivce jako věřitel. V tomto mají

cyberlibertariánci pravdu. Jednotlivec nemá vůči státu tak významné povinnosti, jako má stát vůči jednotlivci. Stát by měl být dlužníkem nejen ve smyslu, že poskytne jednotlivci co nejvyšší míru svobody, svobody smluvní, svobody projevu, svobody tvorby a svobody podnikání. Ale i ve smyslu poskytnutí právní jistoty ve vztazích odehrávajících se na Internetu. Stát by tedy měl akceptovat svobodu smluvní ve smyslu výběru smluvního partnera, ale i práva, jakým se bude právní vztah řídit. Pro stát by mělo být samozřejmé respektování obchodních zvyklostí a ekvity, ale i specifických podmínek elektronického obchodování. Pro tyto účely by měla existovat efektivní úprava závazkových vztahů (zákon o elektronickém obchodování, zákon o elektronickém podpisu).

Stát by se měl snažit neklást překážky v používání internetu, a neměl by tedy prosazovat určité typy produktů. Politiku informatizace by měl postavit na použití různých, nejen proprietárních produktů (open informatization). Právě stát by se taktéž mohl stát veřejnoprávním médiem, opositem komerčně motivovaných médií, a měl by šířit otevřenou počítačovou gramotnost.

Svoboda projevu by měla zůstat zachována. V rámci kyberprostoru a komunit v něm existujících, dochází ke globalizaci mezilidských vztahů. Množí se případy transnacionálních soukromoprávních sporů, protože se internet stal globálních fórem přístupným z jakéhokoli místa na zemi a protože chování netizenů může kdykoli ovlivnit práva ostatních, i když jsou lokalizováni v jiném státě. Je otázkou, jak by měly národní státy chránit své občany před porušováním jejich práv ze strany občanů jiných států. Pokud se týká sporů na ochranu osobnosti, je potřeba určit jednotná, globální kritéria posuzování pro stát, kde k chování došlo a stát, kde má toto chování efekt. Subjektivita v určování těchto kritérií by měla za důsledek, že by všichni netizeni museli dodržovat právní režim státu s nejpřísnější úpravou. Je potřebné vzít v úvahu i dvojnásobnost identity uživatele a vyloučit případy, kdy se jedná o virtuální nebo šifrovanou identitu. Základním předpokladem pro to, aby jednotlivce mohl žádat ochranu, je jednoznačné určení identity fyzické nebo právnické osoby podle jména anebo doménového jména. Chování, které je způsobilé porušit práva další osoby, by mělo mít jasnou linii, která pojí toto chování a poškození něčích zájmů.

Dispozice v právních vztazích je v současnosti předmětem zájmu jednotlivce zrovna tak, jako kogentní autoritativní omezování např. formou kontroly obsahu. Omezování přichází i v oblasti, kde si může jednotlivec vybírat, což bývá způsobeno zejména zastaralou právní úpravou. Zejména je to legislativně-technické omezení, kdy právo zaostává za technologickým vývojem. Na druhou stranu i nedostatečná ochrana kogentními normami internet omezuje. Příkladem je nedostatečné ošetření nekalosoutěžních praktik využíváním webových prezentací pro nekalou a klamavou reklamu, cybersquatting, typosquatting 7) atd. Další velké omezení na jednotlivce číhá právě v omezení trhu s komunikačními technologiemi, kdy je spotřebitel slabě informovaný o možných substituentech softwarového vybavení.

Úprava dispozitivní je důležitá pro transparentnost soukromoprávních vztahů, pro hladký průběh závazkových vztahů a transakcí. V momentě, když se přijme příliš rigorózní právní úprava, anebo když je naopak příliš nepřesná a nedostatečně reaguje na nové podmínky, bude to mít negativní vliv na průběh těchto vztahů.

Obrana proti regulaci internetu ze strany vlády většinou stojí na argumentu, že vládní regulace by mohla přesáhnout únosnou míru. Myslím, že zastánci tohoto názoru mají na mysli situaci, kdy se právo pokouší regulovat a kontrolovat jevy, o kterých je pochybnost, zda-li je to ještě v souladu s doktrínou zdravého rozumu (common sense). Výstupním efektem je preregulace. Příkladem jsou softwarové patenty. 8) Možnost patentování i nejtriviálnějších algoritmů, způsobů provedení, jakým je např. nákupní košík, přináší zvýšené náklady za IT produkty, patentový chaos, nekompatibilitu a monopolizaci velkých výrobců. Softwarové patenty mohou zastavit inovace, překáží ve vytváření zdravé konkurence a vývoji substitučních variací IT výrobků. Common sense v tomto případě by měla být prevence špatných ekonomických, trhových a inovaci bránících vlivů, které by mohla způsobit vysoko nastavená právní ochrana.

Jednotlivec by tedy měl mít právní jistotu jako spotřebitel i jako obchodník. Měl by mít jistotu, že stát nehatí hospodářskou soutěž, naopak, že stát upřednostní odbornost při výběru softwaru pro e-government 9) a umožní všem přistupovat k obsahu vládních stránek. Občan by měl mít jistotu, že pokud se rozhodne např. podávat daňové přiznání online, tak nebude k tomu potřebovat vládou

upřednostněný produkt. 10) Netizen-obchodník by měl možnost počítat s tím, že se ze strany soudů dočká ochrany, pokud jiný soutěžitel vůči němu používá nekalosoutěžních praktik, a to i když se to děje prostřednictvím internetu. Na druhou stranu by měl mít jistotu, že právo nebude nástrojem v rukách pouze těch ekonomicky nejsilnějších a že se nebude opakovat např. tzv. Toywar. 11) Rovněž by měl mít možnost komunikovat své požadavky státu, ovlivňovat státní zásahy a vyslovovat své návrhy, pokud se týká státních regulací. Zejména pokud by tyto výrazným způsobem zasáhly do svobody inovovat, podobně jako softwarové patenty.

Každý by měl mít možnost připojit se a stát by měl kontrolovat poskytování služeb připojení. Například stát by měl chránit spotřebitele, který si koupí připojení do internetu, a provést revizi zákonného vymezení poskytování elektronických služeb. U mnohých providerů, spotřebitel, i když si zakoupí určitou službu, tedy připojení s vymezeným pásmem, ji nemůže využívat a připojovat si další pracovní stanice. Proč by měl zákazník několikrát platit za již zakoupenou službu, kterou v tomto případě představuje připojení do sítě v rámci jednoho vymezeného pásma, když připojení každé další stanice znamená pouze využití již zakoupené služby?

Měla by být maximalizována svoboda slova. Kontrola obsahu internetových fór je sama o sobě kontroverzním tématem. Měla by být dána možnost každému státu zakázat přístup k určitým stránkám ze svého státu, pokud by se tento obsah týkal mezinárodní smlouvou specifikovaného obsahu, pouze za podmínky, že by atakoval základní principy humanity. Státy by mohly podpořit roli netiquette na internetu. S pomocí medializace hodnot netiquette by stát mohl pomoci svým občanům při diskriminaci a cenzuře ze strany komunit. Jednou z cest je např. ústavní zakotvení demokratického významu internetu a vyjádření potřeby dodržovat zde lidská práva, zejména informační svobodu a zákaz diskriminace.

Výsledním efektem je, že stát a právo naplňuje svou funkci ochrany a stabilizace tak, že naslouchá přáním jednotlivce, zároveň akceptuje komunity, které jednotlivec vytváří. Stát nemůže upustit od ochrany lidských práv, nemůže, i když je internet velmi nestabilní, přestat chránit závazkové vztahy a musí na tuto nestabilitu reagovat. Pokud je stát dlužníkem jednotlivce, reaguje na jeho potřeby a z hlediska postavení dlužníka jej nemůže omezovat.

Hodnota Internetu a její ochrana

Všeobecná deklarace UNESCO o kulturní diversitě 12) prohlašuje kulturní diversitu za společné dědictví lidstva. Kulturní diversita patří mezi tzv. nehmotné kulturní dědictví, které charakterizuje Istanbulská deklarace OSN 13): „Nehmotné kulturní dědictví představuje živoucí a nepřetržitě se proměňující soubor praktik, znalostí a reprezentací, který jednotlivcům i komunitám na všech úrovních společnosti umožňuje vyjádřit, jakým způsobem chápou svět skrze své hodnotové systémy a etické principy.“ Internet se podle názoru autora díky svému informačnímu, znalostnímu a demokratickému potenciálu stává možným objektem ochrany ze strany mezinárodního společenství jako společné dědictví lidstva.

Internet lze v první řadě chápat jako nehmotné kulturní dědictví, protože je podobně koncipován jako živoucí a nepřetržitě se proměňující soubor praktik, znalostí a reprezentací. S tím rozdílem, že není pouze pasivním výtvozem a konečným produktem anebo vyjádřením, ale sám o sobě představuje prostředek a živnou půdu pro vyjádření, jakým rozličným způsobem jednotlivci i celé komunity svět chápou. Kromě toho, že představuje „světový archiv“ 14) informací, světové forum, obrovský trh, přinesl internet syntézou svých vlastností a využitím těchto vlastností výrazné posílení demokracie a kolektivní inteligence. Institut společného dědictví je institut ochrannářského typu, který slouží k zachování hodnot, které mají význam pro pokračování a stabilizaci civilizace. I když povážíme, že společnost „před“ dokázala zabezpečit své životní funkce celkem dobře, pro svět současnosti by znamenalo funkční omezení internetu výraznou destabilizaci. Dalo by se namítat, že i předtím byla společnost závislá na technických standardech a komunikačních technologiích. Charakter internetu jako dědictví ale nespočívá pouze v jeho technologické stavbě, ale i v jeho schopnosti rozvíjet kulturní diversitu a světovou vědomostní základnu.

Autorka je studentkou PrF MU.

Poznámky:

- 1) Salbu věří, že expandující a komplexní Internet by měl být regulován expandující a komplexní autoritou, kterou je podle něj vláda. Salbu, R. S.: Who should Govern Internet: Monitoring and Supporting a New Frontier, Harvard Journal of Law & Technology, 1998, č. 11, s. 452.
- 2) WU, T. S.: Cyberspace Sovereignty? – Internet

and The International System. Harvard Journal of Law & Technology, 1997, č. 10, s. 20.

3) "Nemyslete si, že jej (t. j. kyberprostor) můžete stvořit, přestože veřejné projekty na jeho stvoření vypisujete. Nedokážete to. Kyberprostor vznikne samovolně a bude růst skrz vaše kolektivní snažení." Barlow, J. P.: Deklarace nezávislosti Internetu.

<http://www.kolej.mff.cuni.cz/~dan/A%20Cyberspace%20Independence%20Declaration.html.cs>.

Taktéž viz Škop, M.: Frontiers of Cyberspace: Subversive Potential of Cyberspace Towards the State Especially the State Law. Cyberspace 2004 Normative Framework. Brno. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 13.

4) Netanel, N. W.: Cyberspace 2.0. Book Review. Texas Law Review, 2000, č. 18, s. 46.

5) Netanel hovoří o vyhlášení autonomie komunity. Podle cyberlibertariánců liberální stát dokonce podporuje komunity, které si vládnou sami. V článku se autor postupně snažil dokázat to, čímž uzavírá svou studii: a to, že právě nekonečná svoboda a žádná kontrola ze strany států povedou k převládání majority nad minoritou, k diskriminaci, kontroly obsahu a zásahu do soukromí. Viz blíže: Netanel, N. W.: Cyberspace Self-Governance: A Skeptical View from Democratic Theory. Texas Law Review, 2000, č. 007, s. 105.

6) Barlow, J. P.: Deklarace nezávislosti Internetu, <http://www.kolej.mff.cuni.cz/~dan/A%20Cyberspace%20Independence%20Declaration.html.cs>.

7) Typosquatting je forma cybersquattingu, kdy si soutěžitel v úmyslu parazitovat na pověsti, nebo jméně jiného soutěžitele zaregistruje jako svou doménu jméno, nebo název znakově nejbližší jinému soutěžiteli, zejména takové, které spotřebitelé nejčastěji chybně zadávají do svých prohlížečů.

8) Ohnesorg, D.: Sofwarové patenty. Dějství druhé, <http://www.root.cz/clanky/softwarove-patenty-dejstvi-druhe/>.

9) Následovníhodné je v tomto případě konání Itálie. Viz blíže: Pietrangelo, M.: Legal Norms Regulating the Use of Free Software in The Italián P.A.'s. Cyberspace 2004. Brno: Normative Framework, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Mikadappress s. r. o., 2004, s. 75.

10) Viz například: Husár, J.: Daňové riaditeľstvo SR, príbeh pokračuje, <http://husar.blog.sme.sk/c/33707/Danove-Riaditelstvo-SR-pribeh-pokracuje.html>.

11) Fish, L. P.: Hranice digitální éry, <http://www.ikaros.cz/node/2037>.

12) Blíže viz Všeobecná deklarace UNESCO o kulturní diversitě, www.mkcr.cz/download.php?id=642.

13) Blíže viz Istanbulská deklarace, www.mkcr.cz/download.php?id=641.

14) Blíže viz Steven, R. S.: Who should Govern Internet. Harvard Journal of Law and Technology, Vol. 11., Nb. 2, s. 437.

Publikováno: 3. 5. 2006

Novodobé otrokářství po česku

Mgr. Jana Koukalová

Z Pilotního výzkumu obchodu s lidmi na území České republiky, který byl proveden IOM - Mezinárodní organizací pro migraci a La Stradou v období od prosince 2004 do února 2005 je zřejmé, 1) že i na území ČR je využívána nucená práce. Výzkum popsal více než 30 případů cizinců, kteří byli takto zneužiti. Z výzkumu dále vyplývá, že nucenou práci využívají nejen české společnosti, ale i nadnárodní korporace.

Není klient jako klient

Nadnárodní korporace nevyužívají nucenou práci přímo, protože lidé, kteří ji vykonávají, nejsou jejich zaměstnanci. Zaměstnávají je tzv. „klienti“, osoby, které cizinci zprostředkovávají práci na území ČR a za to si sráží část jejich mzdy. Často však omezují jejich osobní svobodu, zadržují jim osobní doklady apod. 2)

Klienti přitom v ČR často působí zcela legálně, a to jako zprostředkovatelé zaměstnání. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, totiž umožňuje získat povolení k zprostředkování zaměstnání cizinců na území ČR velice snadno. Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) udělí povolení každému, kdo dosáhl věku 23 let, je způsobilý k právním úkonům, má čistý trestní rejstřík, bydlí na území ČR a odbornou způsobilost. K prokázání odborné způsobilosti stačí středoškolské vzdělání a pětiletá praxe v oboru zprostředkování zaměstnání nebo v oboru, pro který má být zprostředkování zaměstnání povoleno. O velkém zájmu o to stát se zprostředkovatelem zaměstnání svědčí více než 1000 MPSV vydaných povolení k této činnosti. Kolik z těchto povolení je využíváno k přivážení cizinců na území ČR za účelem zneužití pro nucenou práci, můžeme pouze odhadovat.

Dalším způsobem legálního působení klientů u nás je zakládání veřejných obchodních společností, ve kterých zaměstnávají cizince a realizují zakázky jak českých společností tak nadnárodních korporací působících v ČR.

Umyté ruce nadnárodních korporací

Nadnárodní korporace tedy nucenou práci přímo nevyužívají, ale jsou „pouze“ odběrateli služeb, které klienti nabízejí. O tom, že nevědí, za jakých podmínek pracují zaměstnanci klienta, od kterého služby odebírají, lze pochybovat. Český právní řád nadnárodní korporace nenutí, aby se staraly o pracovní podmínky zaměstnanců svých subdodavatelů (klientů). Odpovědnost za dodržování pracovních předpisů nese vždy pouze přímý zaměstnavatel (klient).

Nadnárodní korporace se tak mohou soustředit pouze na maximalizaci svého zisku. Využití služeb klienta přináší korporaci řadu výhod: není povinná platit zálohy na sociální a zdravotní pojištění cizinců, odpadá jí administrativa spojená s vyřizováním povolení pro zahraniční zaměstnance, a navíc má k dispozici levnou pracovní sílu ochotnou pracovat 12 i více hodin denně zcela dle jejích potřeb.

Jsou umyté ruce opravdu čisté?

Přestože na základě ustanovení zákoníku práce a dalších pracovněprávních předpisů nelze korporace volat k odpovědnosti za zprostředkovaně využívanou nucenou práci, existují nástroje, s jejichž pomocí to udělat lze.

Mnoho nadnárodních korporací buduje svoji PR strategii na konceptu společenské odpovědnosti (Corporate social responsibility - CSR), 3) v rámci které přijímají etické kodexy, kde se zavazují k nadstandardnímu chování vůči svým zaměstnancům, místním komunitám a životnímu prostředí. Pokud se však korporace chce skutečně považovat za společensky odpovědnou, je nemyslitelné, aby svým zaměstnancům zaručovala nadstandardní pracovní podmínky a zároveň ke své činnosti zprostředkovaně využívala nucenou práci. Společensky odpovědná korporace by se tedy měla zajímat, zda ke své činnosti nucenou práci zprostředkovaně nevyužívá.

Jedním z nástrojů, kterým lze tlačit korporace k větší odpovědnosti, jsou Směrnice OECD pro nadnárodní společnosti, které mají povahu doporučení vlád. Směrnice obsahují dobrovolné zásady a standardy odpovědného podnikatelského chování, které je slučitelné s platnými právními předpisy. V části II odst. 2 Směrnice stanovují obecnou zásadu respektování lidských práv všech, jichž se týkají v rámci činnosti korporace, v souladu s

mezinárodními povinnostmi a závazky vlád hostitelských zemí. V části IV písm. c) je pak navíc přímo stanoven požadavek, aby korporace přispívaly k odstranění všech forem nucené a povinné práce.

Zcela zásadním ustanovením je pak čl. II. odst. 10, který stanovuje, že nadnárodní společnosti by měly vybízet obchodní partnery, dodavatele a smluvní partnery, aby užívali zásady správy a řízení společností, které jsou slučitelné se Směrnicemi OECD. Z uvedeného je zřejmé, že korporace by měly odpovídat nejen za své zaměstnance, ale měly by dbát i na to, aby ani jejich dodavatelé a obchodní partneři nucenou práci nevyužívali.

Pokud se nadnárodní korporace chová v rozporu se Směrnicemi, lze se obrátit se stížností na Národní kontaktní místo. To by se mělo snažit o vyřešení problému nejprve na národní úrovni, může však oslovit i národní kontaktní místo v zemi, kde má mateřská nadnárodní korporace své sídlo. 4)

Dalším nástrojem zvyšování odpovědnosti je Tripartitní deklarace Mezinárodní organizace práce (MOP) o zásadách pro nadnárodní společnosti a sociální politiku z roku 1977, která se pracovněprávními vztahy zabývá podrobněji než Směrnice OECD. Protože byla jedním z podkladů pro jejich tvorbu, lze ji navíc účinně použít pro hlubší porozumění, a též pro posílení významu Směrnic. Směrnice jsou oproti deklaraci opatřeny prováděcími procedurami, které mají napomoci k vyřešení vzniklých problémů.

Vzhledem k tomu, že do procesu tvorby obou dokumentů byly pevně zapojeny vlády, je v nich počítáno s jejich rolí v procesu řešení problémů, což značně posiluje význam dokumentů v oblasti prosazování odpovědnosti nadnárodních korporací.

Existují nástroje, které mohou podpořit implementaci zásad Směrnic OECD a Tripartitní deklarace MOP. Například UN Global Compact (Globální dohoda OSN) stanovuje deset zásad, na základě kterých má být vytvářen dialog mezi nadnárodními korporacemi a odborovými organizacemi na celém světě, který má vyústit k uzavírání rámcových dohod.

Global Reporting Initiative (globální iniciativa k podávání zpráv) stanovuje standardy pro podávání zpráv nadnárodních korporací o trvalé udržitelnosti v sociální oblasti a oblasti životního prostředí. Tyto standardy jsou výsledkem nevládních mnohostranných aktivit

a jsou v souladu jak se Směrnicemi OECD tak s Tripartitní deklarací MOP. Významnou iniciativou, která má však sídlo pouze ve Velké Británii, je Ethical Trading Initiative, která se zabývá chováním britských společností v cizích zemích a organizuje programy vztahující se na provádění firemních kodexů chování.

Všechny uvedené nástroje lze využít k tlaku na nadnárodní korporace, aby se staly sociálně odpovědnými nejen přímo za své zaměstnance, ale i za ty, jichž se jejich aktivity dotýkají. Pokud nadnárodní korporace přestanou poptávat služby, které pochází z nucené práce, nebudou zadávat zakázky, které bez porušení pracovněprávních předpisů není možné splnit, mohou tím výrazně přispět k omezení obchodu s lidmi za účelem zneužití pro nucenou práci.

Autorka působí v Ekologickém právním servisu.

Poznámky:

- 1) Pilotním výzkum obchodu s lidmi na území ČR je ke stažení zde: http://aa.ecn.cz/img_upload/ea85d6c87301f0a7507b0e8d7b873b63/IOM_pilotni_vyzkum_obchodu_s_lidmi_CZ.pdf; využívání nucené práce na území ČR dále popisuje výzkum zadaný ministerstvem vnitra, který je ke stažení zde: <http://www.mvcr.cz/2003/odbor/obp/intermundia.pdf>.
- 2) Podrobný popis fungování klientského systému lze najít v Pilotním výzkumu obchodu s lidmi na území ČR, viz odkaz v poznámce 1).
- 3) Více o CSR na www.responsibility.cz.
- 4) Více o Směrnících OECD a postupu při vyřizování stížností nejdete v článku J. Nezhyby uveřejněném ve Via Iuris ONLINE dne 23. 2. 2005.

Publikováno: 10. 5. 2006

Má pacient právo na informace ze zdravotnické dokumentace?

Bc. Jiřina Mečkovská

Jak je to s právem pacienta na poskytnutí kopie zdravotnické dokumentace? Souvisí právo na informace ze zdravotnické dokumentace s zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, tedy s povinností orgánů veřejné moci poskytovat informace, které mají v dispozici? Na tyto otázky není v odborné literatuře jednoznačný názor. Někteří autoři přitom uplatňují fragmentární čtení textu zákona, a dochází k velmi paradoxním závěrům. Domnívám se, že interpretační obtíže lze vyjasnit pouhým použitím norem vyšší právní síly. Pokusím se proto na tyto otázky zodpovědět z perspektivy ústavně zaručeného práva na informace (čl. 17 Listiny základních práv a svobod 1)), dále ústavně zaručeného práva na soukromí (čl. 7 a čl. 10 Listiny základních práv a svobod), a mezinárodních závazků České republiky. Nepochybně totiž tato problematika vychází obecně z právně - filozofického principu publicity a z práva na ochranu soukromí jednotlivců.

Právo znát všechny informace, ale...

V zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu je v § 67b odst. 12 stanoveno, že „pacient má právo na poskytnutí veškerých informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci vedené o jeho osobě a v jiných zápisech, které se vztahují k jeho zdravotnímu stavu; pacient se z informací, které jsou mu sděleny o jeho zdravotním stavu, nesmí dozvědět informace o třetí osobě. Za osoby mladší 18 let nebo osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům mají právo na informace podle věty první jejich zákonní zástupci.“ Převládající výklad tohoto ustanovení přiznává pacientovi právo na informace shromážděné v dokumentaci, které se vztahují k jeho zdravotnímu stavu, ale nikoliv právo na dokumentaci jako takovou. Zdravotnický pracovník (především lékař) není oprávněn pacientovi zatajovat žádný údaj týkající se jeho zdravotního stavu (výsledky vyšetření, zjištěné hodnoty či nálezy, diagnózu, léčbu), avšak není povinen mu umožnit nahlížení, poskytovat či dokonce kopírovat dokumentaci tyto údaje obsahující. 2)

Tento výklad je však podle mého názoru chybný. Pokud má pacient právo na poskytnutí veškerých informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci, které se vztahují k jeho zdravotnímu stavu, je z povahy věci zřejmé, že mu musí být umožněno nahlížet do zdravotnické dokumentace či žádat její kopie. Buriánek v publikaci zabývající se zdravotnickou dokumentací proti tomu argumentuje, že by se s tímto názorem bylo možné ztotožnit pouze tehdy, pokud bychom dikci zákona chtěli brát absolutně, tj. ve smyslu, že informací je každé slovo i každá čárka, která je v dokumentaci zaznamenána. Informacemi jsou podle něj spíše „podstatná a i pacientovi, který je medicínským laikem, srozumitelná fakta o jeho zdravotním stavu.“ 3)

Obráceně se však lze ptát, co tedy představují slova, čárky atd. obsažené ve zdravotnické dokumentaci? Slova či výrazy vždy slouží k uchopování pojmů. Výraz, i když je grafickým záznamem či sekvencí zvuků, vždy označuje něco mimo sebe sama, zastupuje nějaký pojem, a tudíž o něčem vypovídá. 4) Každé slovo tedy může představovat nějakou informaci. Tato argumentace je proto podle mého názoru těžko obhajitelná. Dále bývá argumentováno, že zdravotnická dokumentace je pro laika zavádějící informací, a tudíž je nevhodné ji zveřejňovat.

Nevyřčeným předpokladem tohoto pojetí zřejmě je, že pacienti nejsou autonomní jedinci, a nejsou si tudíž schopni (například s pomocí konzultace s odborníkem) obstarat alternativní stanovisko a vytvořit si na základě komparace různých podkladů (zdravotnické dokumentace a dalších informací) vlastní názor. Paternalistický přístup k dané věci však brání možnosti kontrolovat kvalitu poskytované zdravotní péče. Lze proto vážně pochybovat o vhodnosti tohoto přístupu.

Interpretace ve světle Úmluvy o biomedicíně a zákona o svobodném přístupu k informacím

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (dále jen Úmluva o lidských právech a biomedicíně; sdělení č. 96/2001 Sb. m. s.), která je jako ratifikovaná mezinárodní smlouva uplatnitelná před zákonem, v článku 10 odst. 2 říká: „Každý je oprávněn znát veškeré informace shromažďované o jeho zdravotním stavu. Nicméně přání každého nebýt takto informován je nutno respektovat.“

V odstavci 3 je dále uvedeno: „Pokud je to v zájmu pacienta, může ve výjimečných případech zákon omezit uplatnění práv podle odstavce 2.“ Prostřednictvím této úmluvy lze předejít námitkám proti přístupu k zdravotnické dokumentaci, které udávají, že úplná pravda o zdravotním stavu může ve výjimečných situacích v závislosti na psychické konstrukci pacienta a konkrétních okolnostech spíše ublížit. V zásadě souhlasím s tím, že vůle pacienta k uzdravení může být u některých vážných zdravotních problémů významným faktorem při léčbě, a negativní prognóza může tuto vůli značně oslabit. Složitý etický kontext této problematiky však je v úmluvě pomocí výjimky zohledněn. Právní úprava v této oblasti by tak podle mého názoru měla vycházet z obecné zásady zpřístupnění celé dokumentace, a pouze výjimečně dovolit omezení této zásady z legitimních důvodů.

K obdobné interpretaci ve prospěch práva na kopii zdravotnické dokumentace můžeme dojít i pomocí dalších úvah. Lze totiž uvažovat, jaký vztah má právo na informace ze zdravotnické dokumentace k zákonu č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. V § 2 odst. 3 je upraven vztah tohoto zákona k jiným předpisům následovně: „Zákon se nevztahuje na poskytování informací, které jsou předmětem průmyslového vlastnictví a dalších informací, pokud zvláštní zákon upravuje jejich poskytování, zejména vyřízení žádosti včetně náležitostí a způsobu podání žádosti, lhůt, opravných prostředků a způsobu poskytnutí informací.“ Vztahuje se tedy na poskytování informací ze zdravotnické dokumentace tento zákon? Teoreticky lze odpovědět kladně, jelikož zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v žádném případě neupravuje komplexně poskytování informací. Přitom zdravotnická zařízení zřizovaná státem anebo územními samosprávnými celky nepochybně jsou povinnými subjekty s úplnou informační povinností podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, a dále soukromí lékaři a zdravotnická zařízení jsou povinnými subjekty s částečnou informační povinností, a to jen v té oblasti, v níž jsou zákonem pověřeni vykonávat státní správu či jinak zasahovat do práv občanů.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím dále v § 8a stanoví, že: „Informace týkající se osobnosti, projevů osobní povahy, soukromí fyzické osoby a osobní údaje povinný subjekt poskytne jen v souladu s právními předpisy upravujícími jejich ochranu.“ Tímto předpisem je především zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních

údajů ve znění pozdějších předpisů. Lze se proto tázat, zda je v souladu s tímto zákonem poskytnout informace ze zdravotnické dokumentace osobě, k níž se osobní údaje v zdravotnické dokumentaci přímo vztahují (subjektu údajů)?

Čí soukromí je potřeba chránit?

Ještě než se pokusím nalézt řešení podle tohoto zákona, neodpustím si poznamenat, že z povahy věci by bylo paradoxní, aby se díky ochraně soukromí nemohl pacient domoci nejosobnějších záznamů o sobě samém. Účelem zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů nepochybně není znemožnit jednotlivci znát své soukromí, ale naopak chránit a respektovat tuto sféru jako prostor, který přísluší pouze této osobě. V § 11 odst. 1 tohoto zákona je řečeno: „Správce je při shromažďování osobních údajů povinen subjekt údajů informovat o tom, v jakém rozsahu a pro jaký účel budou osobní údaje zpracovány, kdo a jakým způsobem bude osobní údaje zpracovávat a komu mohou být osobní údaje zpřístupněny, nejsou-li subjektu údajů tyto informace již známy. Správce musí subjekt údajů informovat o jeho právu přístupu k osobním údajům, právu na opravu osobních údajů, jakož i o dalších právech stanovených v § 21.“

K tomuto ustanovení se ve vztahu ke zdravotnické dokumentaci vyjadřoval ve Stanovisku 2000/1 i Úřad pro ochranu osobních údajů. Úvodem tento orgán předeslal, „že problematika vedení dokumentací v oblasti zdravotnictví není sice z hlediska stávající právní úpravy řešena optimálně, na druhou stranu však lze nalézt potřebná ustanovení, jejichž výklad umožňuje odpovědět na otázku, zda se na lékaře vztahuje informační povinnost podle § 11 a oznamovací povinnost podle § 16 zákona č. 101/2000 Sb.“ Nicméně v závěru došel k závažnému úsudku, že „zdravotnická zařízení státní i nestátní nestíhá informační povinnost podle § 11 zákona o ochraně osobních údajů ani oznamovací povinnost podle § 16 zákona č. 101/2000 Sb. za podmínky, že se jedná o osobní údaje vyplývající z citovaných předpisů.“

Podle mého názoru však je nutné odlišit informační povinnost ve smyslu informování o tom, v jakém rozsahu a pro jaký účel budou osobní údaje zpracovány, od práva na přístup k osobním údajům. Informační povinnost totiž lze podle § 11 odst. 3 b) omezit, a to tak, že: „Informace a poučení podle odstavce 1 není povinen správce poskytovat v případech, kdy

osobní údaje nezískal od subjektu údajů, pokud zpracování osobních údajů mu ukládá zvláštní zákon nebo je takových údajů třeba k uplatnění práv a povinností vyplývajících ze zvláštních zákonů." Zdravotnická zařízení tak nemusí informovat například o tom, pro jaký účel budou osobní údaje zpracovány, protože se jedná o osobní údaje, jejichž zpracovávání vyplývá ze zvláštních předpisů. Toto ustanovení však neomezuje přístup k osobním údajům.

Úřad pro ochranu osobních údajů však tento rozdíl pravděpodobně neakceptuje, jelikož ve svém Sdělení č. 1/2002: Výpisy ze zdravotní dokumentace píše, že „informace o osobních údajích, poskytovaná podle § 11 odst. 1 popřípadě podle § 12 odst. 2 zákona o ochraně osobních údajů neznamena, že jsou subjektu údajů sděleny přímo ony osobní údaje (respektive jejich obsah), ale jde o informaci, jejíž nedílnou součástí je informace o "rozsahu osobních údajů" (§ 11 odst. 1), popřípadě informace "o osobních údajích o něm zpracovávaných" (§ 12 odst. 2). ... Jedná-li se ovšem Svazu pacientů ČR o to, aby pacient obdržel vlastně opis celé zdravotnické dokumentace či její části, pak se v tomto případě na § 12 odst. 2 zákona o ochraně osobních údajů dovolávat nelze." Dále pak argumentuje tím, že obsahem výpisu ze zdravotnické dokumentace mohou být i jiné než osobní údaje pacienta nebo údaje o zdravotním stavu pacienta, a to například posudková činnost zdravotnického pracovníka. Ovšem tento argument je ještě problematičtější. Právě tato činnost by totiž měla být podrobena veřejné kontrole, jelikož poskytování zdravotní péče je placeno z veřejných prostředků. Pomocí tohoto konceptu proto jistě nelze pacientovi odpírat právo na přístup k zdravotnickému dokumentu.

Ombudsman: pacient má na kopii dokumentace právo

Dalším důvodem pro interpretaci ve prospěch povinnosti poskytnout informace ze zdravotnické dokumentace osobě, k níž se osobní údaje v zdravotnické dokumentaci přímo vztahují, je i argument a maiori ad minus ve vztahu k institutu souhlasu subjektu údajů se zveřejněním osobního údaje. Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů upravuje souhlas subjektu údajů v § 5 odst. 2, 4, 5 a § 9 písm. a). Pokud subjekt údajů může dát souhlas se zveřejněním údajů vůči jakékoliv třetí osobě, bylo by absurdní, kdyby nemohl dát i souhlas ke zveřejnění údajů vůči sobě.

Z výše uvedeného lze podle mého názoru vyvodit, že v souladu s zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů je poskytnout informace ze zdravotnické dokumentace osobě, k níž se osobní údaje v zdravotnické dokumentaci přímo vztahují. Pokud tedy dojdeme k závěru, že se na právo na informace ze zdravotnické dokumentace vztahuje zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, je jednoznačné, že pacient má právo nejen na srozumitelnou informaci od lékaře, ale pokud o to požádá, i na kopii zdravotnické dokumentace.

I když v zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu není výslovně stanoveno, jakou formou mají být informace ze zdravotnické dokumentace poskytnuty, a rovněž v praxi není uplatňován jednotný postup, zdůrazňuje veřejný ochránce práv v Souhrnných zprávách za rok 2002 a 2003 povinnost zdravotnického zařízení vydat pacientovi kopii zdravotnické dokumentace. „Zatímco některá zdravotnická zařízení umožňují pacientům bez problémů nahlédnout do zdravotnické dokumentace i pořídit si její kopii, jiná jsou ochotna podat pouze stručnou ústní informaci. Jakékoliv omezení poskytnutí informací je však v rozporu jak s citovaným zákonem, tak i s Úmluvou o lidských právech a biomedicině, dle níž má pacient právo na poskytnutí všech informací, které jsou o něm shromážděny ve zdravotnické dokumentaci. Je třeba připomenout, že povinnost mlčenlivosti je stanovena výhradně v zájmu ochrany pacienta." 5) Rovněž Rada vlády pro lidská práva konstatuje, že právo na kopii zdravotnické dokumentace vyplývá již ze současného právního stavu. 6)

Problematika zdravotnické dokumentace zemřelého pacienta

Veřejný ochránce práv se zabýval i problematikou práva pozůstalých na kopii zdravotnické dokumentace zemřelého. V této věci také poprvé využil svého sankčního oprávnění informovat veřejnost o konkrétním případě poté, co vyčerpal všechny možnosti, jak donutit úřad k nápravě pochybení. V jeho tiskové zprávě ze dne 7. 8. 2002, je konstatováno pochybení v postoji Ministerstva zdravotnictví, které svým výkladem zákona o péči o zdraví lidu brání pozůstalým vykonávat posmrtnou ochranu osobnosti zemřelého, neboť jim neumožňuje, aby se seznámili s okolnostmi a příčinou smrti jejich blízkého příbuzného a s jeho zdravotnickou dokumentací.

„Výkladem dovodil, že právo na přístup k údajům ve zdravotnické dokumentaci mají osoby vykonávající posmrtnou ochranu osobnosti zemřelého podle ustanovení § 15 občanského zákoníku, tedy manžel a děti, a není-li jich, jeho rodiče. V opačném případě by posmrtnou ochranu jeho osobnosti nemohli efektivně vykonávat. Pokud by platilo tvrzení Ministerstva zdravotnictví, že smrtí pacienta zaniká jediný subjekt, který může souhlas udělit, tak by nezbylo než dovodit, že zaniká právní konstrukce ochrany jeho osobnosti. Takový výklad nelze připustit, neboť by vedl k absurdnímu závěru, že při nejintenzivnějším zásahu do právem chráněných zájmů jednotlivce, jakým je smrt, mají osoby vykonávající právo na jeho posmrtnou ochranu minimální možnost zabývat se příčinami jeho smrti, od možnosti, pokud náhodou nezemře.“ 7)

Obdobný názor zastává i Oldřich Kužilek, který k tomu dodává: „Zde je nutno zdůraznit, že v zásadě jde o právní vztah, kterým se realizuje základní právo dle čl. 17 Listiny - přístup k informacím - za velmi specifických okolností, kdy je úzce vymezena nejen informace, ale i osoba, jejíž přístup k informaci se posuzuje (pozůstalý).“ 8) Dále argumentuje prostřednictvím principu publicity. Z něj lze obecně vyvodit, že omezení přístupu k informacím musí mít povahu negativní formulace, vylučující přístup dané osoby (okruhu osob) k dané informaci (okruhu informací). Musí tedy být definováno, které informace a za jakých podmínek přístupné nejsou, a to negativním výrokem (neposkytne se, neumožní se přístup, nesmí nahlížet). Naopak pozitivní formulace, umožňující přístup k informaci určitého okruhu osob, nemůže být bez dalšího chápána jako omezení přístupu pro ostatní. Nelze se proto ztotožnit s výkladem, který a contrario k § 67b odst. 10 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu dovozuje, že pacient či pozůstalí nemají právo nahlížet do zdravotnické dokumentace. 9)

Odpověď štrasburského soudu

Právo na získání kopie zdravotnické dokumentace lze vyvodit i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. V případě Gaskin proti Spojenému království Evropský soud pro lidská práva shledal, že právní statky chráněné podle článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zahrnují znalost podrobností o své identitě jako lidské bytosti. 10) Aby jednotlivec mohl pochopit sám sebe, má právo znát veškeré informace shromážděné o svém soukromí. 11)

S ohledem na výše uvedené by se dalo uvažovat, zda výklad, který upírá pacientovi a pozůstalým právo na přístup ke zdravotnické dokumentaci, neporušuje základní právo na informace zakotvené v článku 17 Listiny a základní právo na ochranu soukromí podle článku 7 a článku 10 Listiny. Podle mého názoru povaze těchto základních práv a svobod nejlépe odpovídá protichůdný výklad, který § 67b odst. 12 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu interpretuje ve smyslu práva na přístup k celé zdravotnické dokumentaci.

Blýská se na lepší časy...

Je zřejmé, že právní úprava této problematiky není v současnosti řešena optimálně. Veřejný ochránce práv na nedostatečnou právní úpravu ustavičně upozorňuje již od roku 2002 ve výročních zprávách. 12) Pravděpodobně se však konečně „blýská na lepší časy“, protože sněmovna schválila 15. 3. 2006 novelu, jejíž cílem je upravit právě přístup ke zdravotnické dokumentaci. 13) V důvodové zprávě se konstatuje, že v současné právní úpravě není zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu výslovně přiznána pacientům možnost nahlížet do zdravotnické dokumentace, a ani možnost pořizovat si z ní opisy, výpisy či její kopie.

Realizace práva na poskytnutí veškerých informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci je přitom v praxi vykládána odlišně, navrhuje se proto tuto oblast upravit výslovným způsobem. A to tak, že vedle již existujícího práva pacienta na poskytnutí informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci, se tomuto pacientovi výslovně umožňuje do zdravotnické dokumentace nahlížet a pořizovat si opisy, výpisy či kopie. Dále se zdravotnickým zařízením stanoví lhůty pro zajištění pořízení výpisů, opisů nebo kopií. V souladu s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně jsou v navrhované novele zakotvena i určitá omezení práva na informace pro zohlednění výjimečných případů. V jaké podobě, a zda vůbec tato novela nabude účinnosti, je však otázkou budoucího vývoje.

Autorka je studentkou PrF MU.

Poznámky:

- 1) Listina základních práv a svobod je na základě usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 13. 12. 1992 součástí ústavního pořádku České republiky.
- 2) Srov. „... pacient tedy nemá přímý právní nárok nahlížet do své zdravotnické dokumentace, natož nárok činit si z ní výpisy a kopie.“ Buriánek, Jan: Lékařské tajemství, zdravotnická dokumentace a související právní otázky. Praha: Linde, 2005, s.

140. „Ponechává se však na rozhodnutí lékaře, zda podá pacientovi podrobnou a ucelenou informaci ústní či zda pacientovi umožní studovat si vlastní zdravotnickou dokumentaci, případně si z ní činit výpisky či pořizovat fotokopie. Postup lékaře by přitom měl korespondovat s ustanovením zákona o povinnosti poučit pacienta vhodným způsobem o povaze onemocnění a potřebných výkonech.“ Brůha, Dominik: Obsah a způsob vedení zdravotnické dokumentace a právo nahlížet do ní, <http://osz.cmkos.cz>.

3) Buriánek, Jan: Lékařské tajemství, zdravotnická dokumentace a související právní otázky. Praha: Linde, 2005, s. 141.

4) Vztah mezi výrazem a tím, co tento výraz označuje (denotátem) je nazýván denotace. Pojem reprezentovaný výrazem („nejvyšší hora“) pak identifikuje denotát („Mt. Everest“).

5) Souhrnná zpráva veřejného ochránce práv za rok 2003, s. 132, http://www.ochrance.cz/documents/doc111280032_0.pdf.

6) Podrobněji: Rada vlády ČR pro lidská práva, Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2003, str. 22, <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>.

7) Tisková zpráva VOP z 7. 8. 2002, <http://www.otevrete.cz/forum/viewtopic.php?t=236>.

8) Kužílek, Oldřich: Právo na kopie zdravotní dokumentace. <http://www.otevrete.cz/index.php?akce=clanek&id=521>.

9) § 67b odst. 10 z. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu stanoví okruh osob, které mohou do zdravotnické dokumentace nahlížet. Jde o čistě pozitivní formulaci, není zde přitom stanoveno, že do zdravotnické dokumentace mohou nahlížet výhradně tyto osoby. Ve spojení s principem publicity lze dovodit, že okruh osob oprávněných nahlížet do zdravotnické dokumentace může být širší.

10) Tato argumentace převzata z: Tomisová, Michaela: Právní aspekty nedobrovolné sterilizace žen. Právní fórum č. 2, 2005, příl. Via Iuris, č. II, 2005, s. 6.

11) Toto bylo potvrzeno i v dalších rozhodnutích, např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva McMichael proti Spojenému království ze dne 22. 2. 1995, stížnost č. 51/1993/446/525.

12) Podrobněji viz <http://www.ochrance.cz/cinnost/index.php>.

13) Tisk 1045, dostupný z <http://www.psp.cz>.

Publikováno: 12. 4. 2006

Jsou klecová lůžka nelidská a ponižující?

Mgr. David Zahumenský

V uplynulých týdnech se českými médii opět prohnala otázka používání klecových lůžek. 1) Reportáž Elišky Bártové z Liberecka 2) poukázala na skutečnost, že v ústavech sociální péče v České republice jsou lidé stále dlouhodobě umisťováni do postele s kovovou mříží. Případ slečny, která zemřela při umístění v klecovém lůžku v Psychiatrické léčebně Bohnice v Praze, navíc jasně prokazuje, že ani tak ponižující prostředek nemůže klienta sám o sobě, při absenci adekvátní supervize, dostatečně ochránit. Rád bych zde představil, jak tuto praxi posuzují (nebo by mohly posuzovat) některé orgány mezinárodního společenství, jež kontrolují dodržování lidských práv.

V hledáčku CPT

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestání (CPT), který v rámci zemí Rady Evropy navštěvuje zařízení, kde jsou lidé zbaveni osobní svobody, se zabývá i používáním omezujících prostředků v psychiatrických zařízeních či zařízeních sociální péče (tato zařízení někdy v rámci zjednodušení směšuje) a posuzuje, zda může konstituovat „špatné zacházení“ (ill-treatment). Proto je jejich používání věnována pasáž ve Standardech, které CPT vytváří na základě zkušeností z kontrolních návštěv. 3) Vzhledem k možnosti zneužití je tato oblast předmětem zvláštního zájmu CPT.

Standarty sice neobsahují výslovnou zmínku o používání klecových lůžek, což je zřejmě dáno faktem, že jejich aplikace je v podstatě specifikem střední a východní Evropy. Ze států EU je to již pouze Česká republika, která klecová lůžka v ústavech sociální péče používá (v psychiatrických léčebnách je to např. také Slovensko nebo i Rakousko).

Již při své návštěvě ČR v roce 2002 CPT používání klecových lůžek v ČR kritizoval a ve své zprávě z této návštěvy vládu vyzval, aby „byla okamžitě z užívání vyřazena lůžka opatřená klecí a aby bylo co nejdříve ukončeno používání lůžek opatřených sítí ke zvládnutí rozrušených klientů.“ 4) Ve zprávě z návštěvy Maďarska v roce 1999 je CPT ještě ostřejší, když zdůrazňuje, že „umístění do zařízení jako je síťové lůžko nelze v moderní

psychiatrické praxi považovat za platnou metodu intensivní péče o rozrušené uživatele". 5) Na konci své návštěvy CPT vyzval odpovědné orgány, aby zajistily okamžité vyřazení všech síťových lůžek v celé zemi.

ESLP: klecová lůžka jako opatření nezbytné z léčebných důvodů?

Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen „Soud“), který po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků posuzuje stížnosti jednotlivců na porušování lidských práv zaručených Evropskou úmluvou, zaujal nepříliš progresivní stanovisko k používání omezujících opatření v psychiatrické léčbě ve věci Herczegfalvy v. Rakousko. 6) Zde bylo namítáno porušení čl. 3 Úmluvy 7) během nuceného pobytu stěžovatele v psychiatrické léčbě ve Vídni na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kde mu byly podávány různé druhy neuroleptik, byl po dobu několika týdnů spoután na rukou železky a připoután řemeny k posteli, nuceně krmen a umístován na izolaci. Komise pro lidská práva dospěla k názoru, že toto zacházení překročilo hranici čl. 3 a šlo tedy o nelidské a ponižující zacházení. Soud se s tímto závěrem nakonec neztotožnil a prohlásil, že délka doby, po kterou byl stěžovatel spoután a připoután k posteli vzbuzuje obavy, šlo ale o opatření, které bylo v daném případě „nezbytné z léčebných důvodů“. Soud tak přijal odůvodnění rakouské vlády, že takové zacházení bylo v souladu s tehdy obecně přijímanými zásadami psychiatrie.

Vzhledem k stáří případu Herczegfalvy lze přisvit změny názoru Soudu na používání omezujících prostředků spatřit ve věci Hénaf v. Francie. 8) Stěžovatel, který si odpykával trest odnětí svobody ve vězení, musel být operován v nemocnici. Byl zde přijat o den dříve a zůstal přes noc spoután na rukou a za kotník připoután k posteli. Soud zacházení posoudil jako nelidské, neboť panu Henafovi bylo již 75 let, z jeho předchozího jednání se nedalo usuzovat, že by byl nebezpečný a navíc před dveřmi oddělení celou noc hlídkovali dva policisté.

Soud sice nejprve vyloučil aplikovatelnost případu Herczegfalvy, neboť nešlo o psychiatrické zařízení, pokračoval však v odůvodnění zdůrazněním potřeby vykládat Úmluvu dynamicky, neboť jde o „živý instrument“. Soud zde zopakoval, že určité jednání, které bylo v minulosti posuzováno tak, že nepřekračuje minimální stupeň závažnosti, který je vyžadován, aby mohlo jít o porušení čl. 3 Úmluvy, může být později

kvalifikováno odlišně. Odůvodnění odkazuje i na zprávu CPT z návštěvy Francie v roce 2000, podle které by měla být praxe připoutávání vězňů v nemocnici k posteli zakázána.

Jak by tedy mohl používání lůžek s klecí či sítí posoudit Evropský soud pro lidská práva? Rozhodnutí Herczegfalvy nevzbuzuje příliš mnoho nadějí, je však potřeba si uvědomit, že šlo o situaci před pětadvaceti lety. Klecová lůžka v současnosti nekritizuje jen CPT, jehož zprávy Soudu pomáhají posoudit, zda je určité jednání přípustné či nikoli, ale i další mezinárodní instituce jako jsou Výbor OSN pro lidská práva nebo Evropská komise.

Bez významu není ani fakt, že ústavy sociální péče nejsou zdravotnickými zařízeními a často nemají ani vlastního lékaře. Jde o zařízení, které má nesoběstačným občanům nahradit přirozený domov a nikoli o zdravotnickou instituci, kam by se lidé chodili léčit. I to podlamuje ospravedlnění skrze „nezbytnost z léčebných důvodů“. Domnívám se proto, že by Soud praxi používání klecových lůžek v českých sociálních ústavech posoudil jako zacházení v rozporu s Evropskou úmluvou. Nemuselo by přitom jít jen o zde nastíněné porušení čl. 3, ale např. i o čl. 5, který chrání osobní svobodu a vyžaduje, aby její zbavení bylo náležitě přezkoumáno orgánem soudního typu; takový přezkum přitom v ČR rovněž chybí.

Kudy z kola ven?

Přestože jsou, dle mého názoru, klecová lůžka nelidská a ponižující a neměla by být vůbec používána, samotný jejich zákaz nestačí. Nadužívání kožených řemenů, které člověka plně fixují k posteli bez možnosti pohybu, nebo aplikace zklidňujících drog vzbuzují obdobné obavy. Mimoto se v ústavech často nejedná jen o užívání omezujících prostředků, ale obecně o (ne)možnost opustit ústav nebo vlastní pokoj. Závažná porušení lidských práv v této oblasti ve své Zprávě z návštěv zařízení z dubna tohoto roku 9) zmiňuje veřejný ochránce práv. Návštěvy se zatím konaly pouze v ústavech sociální péče pro dospělé tělesně postižené občany, řada závěrů je však aplikovatelná i na ústavy pro uživatele s mentálním postižením.

Zásadu aplikace nejméně restriktivního opatření i zákaz používání klecových lůžek či řemenů by měl přinést nový zákon o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.), resp. jeho § 89. Toto ustanovení lze sotva vykládat jinak, než že od 1. 1. 2007 bude možné po použití pouze

3 způsoby omezení: fyzické úchopy, zklidňující léky (předepsané lékařem), příp. izolační místnost. Takový výklad potvrzují i experti z ministerstva práce a sociálních věcí, přestože ministr Škromach jej již zpochybnil. 10) Nepochybně je nová úprava krokem správným směrem, má ale stále řadu nedostatků, mezi které patří např. absence soudní kontroly omezení osobní svobody.

Je potřeba si uvědomit, že dokud zde budou existovat velké ústavy sociální péče, které nejsou schopné poskytovat dostatečně individualizovanou péči a své klienty vedou zejm. k nesamostatnosti a nesoběstačnosti, bude k závažnému porušování práv uživatelů docházet stále. V červnu by však mělo ministerstvo vládě předložit koncepci transformace sociálních služeb; nezbývá, než si počkat, jak s ní naši zástupci naloží. Mírný optimismus může vzbuzovat čerstvě natočený dokument 11) ministerstva, který poukazuje na dobrou praxi v Libereckém kraji. Snad se na něj podívá třeba i ministr Škromach...

Autor působí v Centru advokacie duševně postižených (MDAC).

Poznámky:

1) V praxi bývají rozlišována klecová lůžka, tedy lůžka opatřená kovovou klecí a lůžka síťová, kdy základní konstrukce je pokryta pevnou sítí provazů. Přestože např. Evropský výbor pro zabránění mučení (CPT) mezi nimi rozlišuje (příčemž z jeho zpráv lze usuzovat, že používání klecových lůžek je ještě o něco závažnějším zásahem do práv jednotlivce), budu v tomto příspěvku pracovat pouze s pojmem klecové lůžko ve smyslu zahrnujícím oba výše zmíněné restriktivní prostředky. Domnívám se, že z hlediska důstojnosti jednotlivce není u těchto prostředků velký rozdíl (viz také např. názor Pavla Nováka, prezidenta Asociace hodnotitelů kvality sociálních služeb, <http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=121207>).

2) Ústavy stále zavírají lidi do klecí, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/kauzy/clanek.phtml?id=116581>.

3) Nový český překlad Standardů lze najít na: <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards-s.pdf>.

4) Viz Report to the Czech Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 21 to 31 April 2002, p. 51, art. 128, <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2004-04-inf-eng.pdf>. V češtině je Zpráva včetně vyjádření vlády zpráva dostupná na <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2006-13-inf-cze.pdf>.

5) Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee

for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 16 December 1999, p. 53, art. 157, <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2001-02-inf-eng.pdf>.

6) Rozsudek Herczegfalvy v. Rakousko ze dne 24. 9. 1992.

7) Čl. 3 - Zákaz mučení: „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

8) Rozsudek Hénauf v. Francie ze dne 27. 11. 2003.

9) Viz <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=421>.

10) Viz např. článek Elišky Bártové: Škromach: Všechny klece zrušit nelze, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/zdravi-skola-spolecnost/clanek.phtml?id=154098>.

11) Viz <http://www.mpsv.cz/cs/2566>.

Publikováno: 18. 5. 2006

Příprava investice automobilky Hyundai v ČR: pochybnosti od samotného počátku

Mgr. Jiří Nezhyba

Automobilka Hyundai Motor Company (dále jen „Hyundai“) v září 2005 oznámila, že Česká republika připadá do úvahy pro vybudování jejího nového závodu.

Hyundai přichází

Především blízkost k Žilině, kde již dokončila stavbu sesterská automobilka KIA, hovořila pro lokalitu v Nošovicích, kde je k dispozici více než 260 ha úrodné půdy, na které stále ještě hospodaří družstvo vlastníků vyrábějící známé nošovické kysané zelí. Ačkoliv Moravskoslezský kraj (dále jen „Kraj“) nabízel i další zóny, jako např. Mošnov (později přišla také nabídka z Holešova), území Nošovic preferovalo samotné vedení společnosti Hyundai, a to i díky jeho krásné poloze na úpatí Beskyd.

Tlak na prodej pozemků sílil, jádro nošovických vlastníků půdy v budoucí zóně, v čele s vedením místního družstva, však dlouhou dobu odolávalo. Kraj však přišel s nápadem, kterým vyjednávání a celkovou atmosféru v Nošovicích a okolí posunul do jiné dimenze. Všem rodinám v Nošovicích a Nižních Lhotách totiž jako kompenzaci za snížení pohody bydlení kvůli stavebním pracím slíbil rovných 100 000 Kč. A do toho všeho se ještě přidal premiér Paroubek, který veřejně „vyhrožoval“, že pokud vlastníci neprodají,

budou jejich pozemky vyvlastněny. Objevovala se podivná argumentace, že stavba automobilky je veřejným zájmem.

Ačkoliv žádný zákon v dané době neznal možnost vyvlastnění ve prospěch průmyslové zóny (a nezná ji ani nyní nový stavební zákon či zákon o vyvlastňování), tyto hrozby zabraly. Zcela zásadní roli pak sehrály anonymní dopisy, v nichž bylo třem klíčovým vlastníkům polí vyhrožováno smrtí. Nošovičtí podlehli a svou půdu prodali.

Proces EIA

Ihned poté se rozběhl proces EIA na automobilku Hyundai, přičemž ten byl téměř současně zahájen na všechny tři možné lokality (v Nošovicích, Mošnově, Holešově), každá z předložených dokumentací však obsahuje pouze jedinou variantu. Uvedené je v rozporu s čl. 5 odst. 1 a odst. 3 ve spojení s Přílohou IV. Směrnice Rady 85/337/EHS o posuzování vlivů některých veřejných a soukromých záměrů na životní prostředí, ve znění směrnic 97/11 ES a 2003/35/ES (dále jen „Směrnice“). Podle těchto ustanovení Směrnice je investor povinen mezi jinými informacemi uvést „nástin hlavních studovaných alternativ s uvedením hlavních důvodů pro svůj výběr s ohledem na environmentální vlivy“.

Zpracovatel posudku ve shodě s názorem MŽP však ve shodě se závěry zjišťovacího řízení, bez ohledu na argumentaci Směrnicí a poukaz na nesprávnou transpozici Směrnice do české legislativy a odkaz na uplatnění bezprostředního účinku Směrnice, uvedl, že: „Z dikce české právní úpravy nevyplývá povinnost vždy předložit varianty, protože logicky v řadě případů by ani nebylo možné takto formulovanou dikci zákona naplnit (např. u většiny nových technologií na úrovni BAT). Proto z dikce výše uvedeného bodu je v rámci oznámení porovnávána varianta aktivní a variantou nulovou (neprovedení záměru). Z dikce zákona vyplývá povinnost uvést „přehled zvažovaných variant“ – jedná se o přehled oznamovatelem případně zvažovaných variant, nikoli o povinnost stanovit a řešit varianty.“ Nástin hlavních studovaných variant je investor povinen předložit vždy, nikoliv s omezeními a diskreční pravomocí správního orgánu, která vyplývají z ustanovení § 7 odst. 5 zákona EIA. V tomto bodu je závazek vyplývající ze Směrnice nesprávně transponován do našeho právního řádu.

Pokud existovaly 3 reálné varianty umístění záměru (Nošovice, Mošnov, Holešov), oznamovatel byl povinen studovat (zvažovat) další varianty a provést alespoň jejich nástin a základní hodnocení, nikoliv jen provést „přehled oznamovatelem případně zvažovaných variant“. Citované ustanovení zákona EIA by totiž jinak ztrácelo své opodstatnění, protože vždy by mohl oznamovatel tvrdit, že jiné varianty nezvažoval. Směrnice však požaduje uvedení studovaných alternativ. Pokud zde alternativy reálně existují, byl je povinen oznamovatel studovat.

Jak se pozná oznamovatel?

Problematika subjektu oznamovatele mimochodem taky není bez zajímavosti. Podle § 6 odst. 1 zákona EIA je totiž oznamovatelem záměru „ten, kdo hodlá provést záměr“. Je více než zjevné, že oznamovatel záměru „Výrobní závod společnosti Hyundai Motor Company na území průmyslové zóny Nošovice“, kterým byl Kraj, nemůže realizovat stavbu automobilky společnosti Hyundai. Tu zjevně může realizovat jen tato společnost. Domníváme se tedy, že Kraj tedy nebyl osobou oprávněnou k tomu, aby takový záměr oznámil. Mimo jiné např. nijak totiž nedoložil ani nezmínil oprávnění, z něhož by plynulo, že byl k takovému kroku společností Hyundai zmocněn.

Oznámený záměr zjevně zahrnuje jak realizaci v budoucnu prováděnou Krajem (např. příprava zóny, terénní úpravy, zasiťování zóny apod.), tak realizaci samotné stavby automobilky Hyundai. Skutečnost, že záměr oznámil pouze a jen Kraj a nikoliv samotná společnost Hyundai, na základě výše uvedeného považujeme za problematickou a pochybnou. Minimálně uvedené poukazuje na faktický projev tlaku a spěchu s přípravou podkladů směřujících k vydání povolení ve prospěch automobilky.

Lze tedy shrnout, že nejprve měla být provedena EIA na samotnou průmyslovou zónu Nošovice, kterou by oznámil Kraj, a teprve poté, nejdříve však souběžně s projednáním tohoto záměru, mohla společnost Hyundai oznámit záměr výstavby svého výrobního závodu.

Jak vidno, když jde o státní zájem, na zákony, tím méně na požadavky evropské legislativy, hledět netřeba. Již nyní, teprve na počátku prosazování investice Hyundai, můžeme sledovat závažná porušování právních předpisů v její prospěch.

Kraj se opakovaně nechal slyšet, že stavba automobilky samotná má být zahájena na podzim roku 2006. Uvedené Kraj veřejně tvrdí v době, kdy ještě ani nebylo požádáno o vydání územního rozhodnutí pro stavbu. Po něm čeká automobilku proces podle zákona č. 76/2002 Sb. o integrované prevenci a teprve poté stavební řízení, v němž se může Hyundai dočkat stavebního povolení, které jej bude opravňovat k zahájení výstavby.

Při pouhém součtu nejrůznějších správních lhůt, především těch nutných ke zveřejnění písemností z uvedených správních řízení určených k vyjádření veřejnosti či k podání námitek účastníků řízení, musíme dojít k tomu, že podzimní termín zahájení výstavby patří do kategorie „nereálné“. Stavba by tedy mohla být v ideálním případě zahájena nejdříve na přelomu roku 2006 (kdy k tomu jen stěží mohou být vhodné klimatické podmínky), ale to pouze tehdy, kdy žádné z vydaných povolení nebude napadeno odvoláními.

Vzhledem k tomu, že již dnes jsou některá z vydaných podkladových rozhodnutí týkajících se průmyslové zóny napadena odvoláními občanských sdružení (především z důvodu absence souhlasného stanoviska EIA v době jejich vydání), lze další odvolání dosti pravděpodobně předpokládat.

A to je příprava zóny oproti naplánovanému harmonogramu (také díky korupčnímu skandálu v jehož rámci byl generální ředitel automobilky Hyundai Čong Mong-ku vzat do vazby) již dnes v několikaměsíčním skluzu.

Investice Hyundai tedy již od počátku potvrzuje dosavadní zkušenosti EPS s jinými nadnárodními společnostmi v ČR jako jsou např. Nemak, LG, Philips Displays či TPCA: nezodpovědnost korporací doprovázená a podporovaná nelegální snahou samosprávy i státní správy maximálně investorovi vyhovět.

Autor působí v programu GARDE – Globální odpovědnost sdružení právníků EPS.

Publikováno: 21. 6. 2006

Policie při bezdůvodném bití příkladně dodržuje zásadu genderové rovnosti

Mgr. Jiří Kopal

Právě ve dnech, kdy se opět intenzivněji diskutuje o policejním násilí, vzhledem ke skutečnosti, že policie opětovně nepochopitelným způsobem narušila fyzickou integritu ženy (v tomto případě mediálně známé a před jejími dětmi), se na Ústavní soud obrací o dost méně známé osoby s žádostí, aby tento orgán na základě § 64 odst. 1 písm. d) ve spojení s § 74 zákona o Ústavním soudu zrušil celý ústavní pořádek České republiky odporující systém vyšetřování policistů.

Proč využívat současného mediálního zájmu a zmiňovat se o kauzách osob takto bezvýznamných? Nejen případy těchto stěžovatelů totiž dokreslují nepěkný kolorit policejního násilí, bezpráví a hledání trnité cesty, která by mohla vést k opětovnému nalezení spravedlnosti. V případě neznámých osob samozřejmě šetření netrvá týden, jak bylo politiky překračujícími svoje pravomoci slíbeno dvojce na kandidátce strany Zelených. Vždy se jedná řádově o několik měsíců spojených s neustálým tréninkem trpělivosti při argumentování ve stížnostech proti odmítavým usnesením vyšetřovacích orgánů.

Tito stěžovatelé si navíc dovolují tvrdit, že systém vyšetřování deliktů policistů odporuje závazkům, které Česká republika přijala na základě ratifikování Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva") a Úmluvy OSN proti mučení. Již ze svého funkčního zařazení ani postupu při šetření případů nemůžou orgány inspekce ministra vnitra ani vnitřní orgány policie splňovat požadavky důkladného, účinného, nestranného, nezávislého a veřejné kontrole přístupného vyšetření.

Přesně tato kritéria jednoznačně ve své judikatuře k čl. 3 Úmluvy vymezil Evropský soud pro lidská práva. 1) Samotný dozor státního zástupce nad šetřením ani vedení až druhé fáze šetření (jazykem trestního řádu se této fázi říká "vyšetřování", což často důvěřivé občany mate) z jeho strany podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva pro ochranu osob před nelidským a ponižujícím zacházením v žádném případě nestačí. 2) Celý tento mechanismus postrádá jakoukoli

transparentnost, možnost veřejného přístupu občana k šetření a vede k beztrestnosti policistů. Tyto argumenty začínají po létech nabývat na síle i v ČR. Právě v době, kdy lidskoprávní odbor na Úřadu vlády vede bezdůvodně policií zbitá ředitelka, totiž dozrály podmínky pro to, aby část vládních orgánů (vedle samotného Úřadu vlády zejména ministerstvo zahraničí a ministerstvo spravedlnosti) – proti odporu ministerstva vnitra ve spojení s přáteli z ministerstva zemědělství a nejvyššího státního zastupitelství – začala na vnitrovládni úrovni velice aktivně prosazovat zřízení nezávislého orgánu pro šetření všech policejních deliktů.

Informovanější část vládní garnitury si začíná po léta trvající mezinárodní kritice uvědomovat, že řada zemí byla na základě nesplnění kritérií vymezených v judikatuře štrasburského soudu nucena po odsuzujícím rozsudku vyplatit obětem solidní odškodnění a utrhla si na mezinárodní scéně ostudu. Na ČR si v tomto ohledu po letitých peripetiích podali stížnost, po vyčerpání všech řádných opravných prostředků na domácí úrovni, přinejmenším bezdůvodně českou policií zbitý korejský učitel (případ z roku 2000) a pozůstalé osoby po občanovi, který zemřel v Brně na policejní stanici v roce 2001.

Zbitý student z poklidné jižní Moravy

Zpět ovšem na českou půdu k aktuálním ústavním stížnostem. V prvním případě se nejedná o nějakou z dlouho se táhnoucích kauz případů mužů, žen a nezletilých chlapců bezdůvodně zbitých na policejních stanicích po zasedání MMF a SB v roce 2000 v Praze či zraněných mužů, žen a nezletilé dívky v rámci zákroku proti účastníkům CzechTeku.

Student z Uherského Hradiště pan Petrussek byl před rokem brutálně zbit na tamní policejní stanici policistou poté, co se vracel večer domů a nechtěl se nechat legitimovat. Známký bití v oblasti obou očí v obličejové části a na dalších částech těla potvrdily jak fotografie pořízené po zákroku (publikované rovněž v médiích), tak lékařské vyšetření. Přesto lhostejný postup vyšetřování, včetně přístupu státního zástupce z Okresního zastupitelství Brno - venkov Bejšovce a okresního ředitele Policie ČR vedl po roce ke komickým závěrům. Až v posledním rozhodnutí okresního policejního ředitele se dozvídáme - nikoli před tím, v rámci procesních postupů orgánů činných v trestním řízení - že policista byl nucen udeřit při použití donucovacích prostředků pana Petruska otevřenou dlaní do obličeje, aby ho mohl podle zákona

zpacifikovat. Nejednalo se tedy podle vyšetřovacích, resp. disciplinárních orgánů ani o kázeňský přestupek...

Při znalosti judikatury Evropského soudu pro lidská práva bychom měli předpokládat, že ústavní stížnost musí v takto flagrantním případě porušení lidské důstojnosti skončit triumfem stěžovatele. V této souvislosti je ovšem potřeba skepticky zašátrat v nedávné minulosti. Rovněž Ústavní soud bohužel k beztrestnosti policistů přispěl, když zbité stěžovatele po neúspěšném šetření trestných činů policistů po zasedání MMF a SB v Praze bohorovně odkazoval na ombudsmana, či dnes již naštěstí zrušenou možnost stížnosti podle komunistické vyhlášky z padesátých let (oba tyto prostředky samozřejmě nepředstavují řádný opravný prostředek nutný k vyčerpání před podáním ústavní stížnosti). Kritiku těchto ostudných usnesení si neodpustil ani autoritativní komentář k zákonu o Ústavním soudu z pera právních expertů pražské právnické fakulty.

Případ důkazně pečlivých aktérů CzechTeku

Obdobně se na Ústavní soud obrací po rovněž tak neúspěšném vyšetřování a vyčerpání všech opravných prostředků dvojice účastníků taneční oslavy CzechTek. Přes jejich příkladnou dokumentaci - zahrnující fotografie odhalující brutálního policistu (způsobil úmyslný úraz dolní končetiny jednoho z poškozených ranou obuškem) s viditelnými pěti čísly ze šesti, zajištěné policejní dýmavnice z vlastního auta (jak se tam asi ocitly?), předání nákresů situace, lékařského potvrzení, záznamu MP3 a jeho přepisu a řádném vyčíslení škody na jejich automobilu viditelně způsobené dvěma úmyslně vhozenými dýmavnici - nebyl nalezen vyšetřujícími orgány žádný pachatel. Pečlivost poškozených, kteří od počátku jimi shromážděné důkazy vyvěsili transparentně na internetu, jim na cestě ke kýžené spravedlnosti nijak (prozatím) nepomohla.

V tomto případě navíc měli důkazně pečliví občané alespoň to štěstí, že jejich případy nebyly inspekcí hromadně zařazeny do jednoho spisu s dalšími, s tím, že nebyli vůbec informováni o důvodech zamítavých usnesení v jejich věcech a byli toliko informováni se zpožděním blanketní formou o odložení svojí věci. Tak tomu bylo ve většině případů zbitých účastníků z CzechTeku. Právníci Ligy lidských práv se celkově zabývali po složité komunikaci s řadou zbitých účastníků celkem devítkou z nich.

Ponižující zacházení není v ČR považováno za trestný čin

Vedle nedostatku důkazů je pro poškozené v praxi nejhorší, když si jejich zranění vyžadují méně než sedm dní pracovní neschopnosti, což je případ i u nejnověji zbité ředitelky lidskoprávního odboru na Úřadu vlády. I ke všem dalším uvedeným činům - ať již se týkají policií zbitých mužů, žen či nezletilých chlapců a dívek - se totiž sluší dodat, že pokud by je vyšetřovací orgány posuzovaly jako činy v nejnižší intenzitě zakázaného jednání vedoucího k porušení článku 3 Úmluvy, tedy v rámci tzv. "ponižujícího zacházení" (a nikoli mučení nebo zacházení nelidského), nejednalo by se podle českého trestního práva ani o konkrétní trestný čin! Pokud ano, tak jediné (čistě teoreticky) o zneužití pravomoci veřejného činitele. Jak trefně poznamenává bývalý místopředseda Nejvyššího soudu z dob federace a emeritní soudce Evropského soudu pro lidská práva Bohumír Repík „Absence výslovné trestnosti ponižujícího zacházení je patrně důsledkem podceňování fyzických útoků proti člověku v českém právu, které se poměřují jen zdravotními následky. Ty však jsou často náhodné a nejsou nutným předpokladem ponížení, jemuž je bezbranná oběť v rukou policie vystavena“. 3)

Na základě tristní zkušenosti s až příliš čerstvou minulostí může toto "mírné" posouzení připadat v úvahu jak ve dvou výše uvedených případech stěžovatelů, kteří chtějí definitivně pro futuro změnit protiústavní systém vyšetřování policistů, tak v případě zákroků u zatím neuzavřeného případu Evy Waldsteinerové. Jedná se o onu čtrnáctiletou dívku, které při nesmyslném nočním zásahu proti účastníkům CzechTeku brutálním zákrokem policista natrvalo poškodil loket a vyšetřovací orgány již tradičně nejsou schopny určit žádnou osobu s odpovědností za tento zákrok. Chtít zařadit pod případ ponižujícího zacházení rovněž uspokojivě nevyšetřenou, téměř dva roky starou událost, kdy romskou ženu, kterou policisté v Brně předvedli na stanici - jak museli sami později konstatovat, naprosto bezdůvodně - a nepustili jí celou noc na záchod, napít jí dali až ráno v podobě pouze z třetiny vodou zaplněného kelímku o celkovém objemu 0,2 litru a zabavili jí léky proti cukrovce, načež po cestě ze stanice omdlela, je v podmínkách České republiky již čirým idealismem.

Co si o ČR pomyslí Výbor pro odstranění diskriminace žen?

Z hlediska množících se zdokumentovaných případů násilí policie právě na ženách, a zejména s ohledem na nejčerstvěji zbitou osobu, bude přece jen poněkud pikantní, až její podřízené z Úřadu vlády budou bok po boku úředníků ministerstva vnitra vysvětlovat v srpnu Výboru pro odstranění všech forem diskriminace žen na jeho zasedání v New Yorku, jak ČR v praxi dodržuje závazky plynoucí ze stejnojmenné úmluvy.

Ženský výbor působící při OSN se dlouhodobě zajímá o to, jak je v českých zemích "chráněna fyzická integrita romských žen", o jejichž reprodukčních právech - opět bez genderových rozdílů, toliko však na straně pachatelů a nikoli obětí - svévolně rozhodovaly lékařky a lékaři. Informace o brutálním zacházení policistů s notně sníženou inteligencí (přinejmenším emoční a sociální, včetně jejich uniformovaných kolegů, kteří bezostyšně těmto zásahům přihlíželi a zraňovaným ženám nepomohli) s představitelkou vládního úřadu pro lidská práva a čtrnáctiletou dívkou, po zásluze na zahraniční úrovni vykreslí obrázek ČR jako banánové republiky. Jinak přece již nelze nazvat stát, jehož orgány pravidla genderové rovnosti dodržují zejména při násilí páchaném ze strany policie a kde nejsou z daní občanů slušně zaplacené osoby působící ve vyšetřovacích orgánech, včetně většinou indiferentních státních zástupců, schopny nikoho za brutální zásahy do fyzické integrity občanek a občanů postavit před spravedlnost.

Autor je doktorandem na PrF MU v Brně, působí v Lize lidských práv.

Poznámky:

1) „Čl.3 - Zákaz mučení
Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“
2) Jeden z mála československých soudců s praktickými zahraničními zkušenostmi z oblasti ochrany lidských práv v rámci analýzy judikatury Evropského soudu pro lidská práva k otázkám policejního násilí uvádí: „Pojem vyšetřování (enquête, investigation) má autonomní význam a rozumí se jím každé šetření případu zlého zacházení od samého začátku. Nemá tedy právně technický význam, jaký má v trestním řádu České republiky (§ 161 násl. TrŘ). Zahrnuje proto i šetření prováděné před zahájením trestního stíhání. I na to se vztahují garance podrobně rozvedené judikaturou Soudu.“ Repík, B.: Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím), Trestněprávní revue, č. 10, 2004, str. 286. Jak dále ten samý autor uvádí, op.

cit str. 287: „Z judikatury soudu tedy vyplývá, že útvar Ministerstva vnitra pro inspekční činnost, který je příslušný v řízení o trestných činech policistů (§ 12 odst. 2 TrŘ), patrně není nezávislým ani nestranným orgánem pro vyšetření případů policejního násilí zakládajícího porušení čl. 3 EÚLP. Nestačí, že vyšetřování o těchto trestných činech koná státní zástupce (§ 161 odst. 3 TrŘ). Rozhodující jsou zpravidla první šetření ihned po oznámení zlého zacházení prováděná před zahájením trestního stíhání (§ 158 a násl. TrŘ).“ Viz konkrétní případy z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (Tahsin Acar, Mastromatteo, Kmetty, Assenov, Gulec, Ogur a řada dalších).
3) Repík, B. op. cit. str. 286.

Publikováno: 4. 5. 2006

VIA IURIS

**Soubor článků z „Via Iuris – Bulletin pro právo ve veřejném zájmu ONLINE“
za období 1. 4. – 30. 6. 2006**

www.viaiuris.pilaw.cz

Připravuje:

Rediguje:

Mgr. David Zahumenský
Pavčina Nedomová

Redakční rada:

Mgr. Jiří Kopal, Liga lidských práv
Mgr. Pavel Černý, Ekologický právní servis
Mgr. Martin Škop, Ph.D., Právnická fakulta MU

Adresa redakce:

Public Interest Lawyers Association (PILA),
Bratislavská 31, 602 00 Brno
tel.: 545 210 446
fax: 545 240 012
e-mail: redakce@pilaw.cz
web: www.pilaw.cz